

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Vliv rozvodu na sociální chování dítěte v mateřské
škole z pohledu předškolního pedagoga

Vypracovala: Zdeňka Bláhová

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Štefánková, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Zuzaně Štefánkové, Ph.D. za odborné vedení a rady při jejím zpracování. Zároveň bych chtěla vyjádřit velký dík za trpělivost, ochotu a lidský přístup při procese psaní této práce. V neposlední řadě děkuji i celé své rodině, a to především za její velkou shovívavost a empatii.

Abstrakt

Téma bakalářské práce nabízí souhrn informací o rozvodu v obecné rovině, specifika vývoje dítěte předškolního věku, jeho chování a prožívání, informace o problémovém chování a psychologických aspektech dopadu rozpadu rodiny na děti zejména předškolního věku. Empirická část je koncipována kvalitativně. Je v ní provedena analýza polostrukturovaných rozhovorů vedených s učitelkami mateřských škol. Rozhovory jsou zaměřeny na jejich zkušenosti se změnami chování dětí rozvádějících se rodičů a jestli tyto změny mohou pozitivně ovlivňovat v prožívání těchto dětí v mateřské škole. Poznatky z rozhovorů mají za cíl zjistit, jaké změny v potřebách a chování dítěte pedagogové vnímají v období rozvodu jeho rodičů, nebo v porozvodovém období a jak pracují s těmito dětmi. Pedagožky z výzkumného souboru vnímají změny v prožívání a chování dětí v době rozvodu nebo po rozvodu rodičů.

Klíčová slova: rodina, rozvod, dítě v předškolním věku, potřeby

Abstract

The topic of this Bachelor thesis offers a summary of information concerning divorce in general, the specifics of development of a pre-school aged child, his behavior and coping ability, information about problematic demeanor and psychological aspects of broken family and its influence on children, especially those of a pre-school age. The empiric part is constructed rather qualitatively. It consists of an analysis, that has been completed based on half-structured interviews, in which the answers were provided by kindergarten teachers. Those interviews are focused on their experiences with possible changes of behavior regarding kids, whose parents are going through a divorce, and the question if these shifts of demeanor may positively affect the conduct of kids in kindergarten. Attainments gained from these dialogues aim to find out, what changes in terms of needs and behavior of one child are the pedagogues exposed to during or after the process of his parents' divorce and how they cooperate with these children. The pedagogues report kids do change the way of carrying themselves, after or throughout their parents' marriage divorce.

Keywords: family, divorce, pre-school aged child, needs

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 ROZHODNUTÍ ROZVÉST SE.....	10
2 RODINA.....	10
2.1 Rodina a její prostředí.....	10
2.2 Funkce rodiny vzhledem k dítěti.....	11
2.3 Základní funkce rodiny.....	12
3 ROZVOD.....	14
3.1 Výlučná péče.....	14
3.2 Střídavá péče.....	15
3.3 Společná péče.....	15
3.4 Rozvod a životní oblasti.....	15
4 PŘEDŠKOLNÍ VĚK.....	16
4.1 Charakteristika předškolního věku.....	16
5 VLIV RODINY NA DÍTĚ.....	17
5.1 Identifikace dítěte s rodinou.....	17
5.2 Rozvod a dítě v předškolním věku.....	17
5.3 Sourozenské vztahy.....	19

6	MOŽNÉ REAKCE DÍTĚTE NA ROZVOD RODIČŮ.....	19
6.1	Psychosomatické reakce.....	19
6.2	Obranné mechanismy.....	23
6.3	Syndrom zavrženého rodiče.....	26
7	PEDAGOG A RODIČ.....	26
7.1	Adaptace dětí na mateřskou školu.....	27
	PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
8	CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	28
8.1	Cíl práce.....	28
8.2	Výzkumné otázky.....	28
9	METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	29
9.1	Kvalitativní výzkum.....	29
9.2	Výzkumný vzorek.....	30
9.3	Obsahová analýza získaných dat.....	30
9.3.1	Výsledky obsahu rozhovorů.....	31
9.3.2	Analýza rozhovorů podle kategorií.....	36
9.3.3	Shrnutí výsledků.....	43
10	DISKUSE.....	44
11	LIMITY TOHOTO VÝZKUMU.....	45
12	ZÁVĚR.....	46

POUŽITÉ ZDROJE.....	48
SEZNAM PŘÍLOH.....	49

ÚVOD

Rozvod, jeho vliv na chování předškolního dítěte jsem si vybrala, protože je to stále v dnešní době aktuální téma. Dítě a rodina. To je stavební kámen našeho bytí. Přirovnala bych ho k takové malé rostlince, o kterou je po všech stránkách potřeba pečovat, aby nám vyrostla a vykvetla do podoby, která by obohatila a dělala radost naší společnosti. Ale co rodiče, kteří se dříve milovali a najednou nechtějí být spolu. Tímto rozhodnutím ztrácí dítě jistotu a bezpečí. Nastávají další okolnosti, kterými se může dostat do stresu. Setkávám se ještě i v této době, kdy bylo už hodně na toto téma napsáno a diskutováno s názorem, že dítě tuto situaci nevnímá. Jsem přesvědčena o tom, že naprosto dobře ví, že něco není v pořádku. V tomto předškolním věku může cítit vinu za tuto vzniklou situaci. Má své pochyby, otázky a přání. Je proto důležité s dítětem komunikovat, odpovídat na jeho otázky, ale především ho milovat. Jaký má dopad rozpadající se rodina na dítě? Co může prožívat dítě v době rozvodu, nebo krátce po něm? Svou práci jsem rozdělila do dvou částí. První se zabývá rozvodem, rodinou, projevy dítěte spojených s psychosomatickými projevy a obrannými mechanismy, jeho vývojem v této pro něj nelehké situaci. Také poukazuji na oblasti, které ukazují na skutečnost, že daná situace zasahuje i do jiných úrovní života. Tato část se zabývá teoretickými informacemi. Některé z nich si ověřím v druhé praktické části práce. Dítě netráví čas jen se svojí rodinou. Velkou část svého dne prožije v mateřské škole. A zde je pro něj záchytným bodem právě paní učitelka. V druhé části své práce proto povedu rozhovory s učitelkami mateřských škol. Budu se snažit zjistit, zda a jakým způsobem se mění chování dítěte a jak mohou chování a projevy dětí této skupiny pozitivně ovlivnit.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ROZHODNUTÍ ROZVÉST SE

Každý člověk chce ve svém životě být šťastný. Pro mnohé je štěstí najít druhého partnera, se kterým prožijí plodný a krásný život, založí rodinu a spolu vychovají z dětí samostatné jedince, kteří obohatí naši společnost, ve které žijeme. Někdy jsou nám ale kladeny překážky, které musíme s menším či větším úsilím překonat. Jednou z překážek je rozvod. Podle Smitha (2004) nás při uzavírání sňatků nenapadne, že by tomu mohlo být jinak. Na instituci manželství se dnešní společnost dívá jinak než před padesáti lety. Změnilo se postavení žen. Už nejsou jen ženy v domácnosti, které dohlíží na „rodinný krb“ a děti, ale jsou rovnocennými partnery mužům. A to ve všech rovinách, jak pracovní, společenské ale patří sem i starost o rodinu a děti. Uchování stability vztahu však v dnešní době není prioritou. Dnes se považuje za důležitější citové a sexuální uspokojení. Lidé dnes nejsou zvyklí na stabilitu věcí, platí to o majetku, práci, ale i manželství. Dnes se uzavírá manželství a partnerství s pocitem, že tento stav můžeme snadno změnit. Stalo se módním soužití dvou lidí, aniž by se vzali. Stále více lidí si je však vědomo, že rozchod má značný vliv na děti. Velmi často se stává, že než jeden z partnerů dojde k definitivnímu rozhodnutí rozchodu, pokusí se vrátit, někdy vícekrát. Toto rozhodnutí nepřijímá lehce, hlavně z důvodu svých dětí. Dalším předpokladem návratů je investice citů a energie do manželství, proto není snadné odejít. Je totiž třeba si přiznat, že úspěšný rozvod neexistuje. Odloučení má vždycky bolestivé důsledky – pochopitelně pro rodiče, ale zvláště pro děti. A to i tehdy, když rodiče dělají všechno pro to, aby se rozchod odehrál co nejklidněji (naštěstí se tak děje čím dál častěji), a snaží se s ohledem na děti ponechat stranou hádky dospělých (Berger&Gravillon,2011).

2 RODINA

2.1 Rodina a její prostředí

Rodina je nejstarší společenská instituce. Formuje vztahy mezi členy rodiny, plní socializační, ekonomickou a reprodukční funkci. Každá má své klima, v níž se vytváří a formují interpersonální vztahy, získávají se zde hodnoty a postoje, základy etiky a

životního stylu. Jde o formu začlenění jedince do sociální struktury. Nejběžnější typ rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří oba rodiče a děti. V dnešní době se zvyšuje variabilita typů rodin, tj. rodina a úplná, rodina neúplná, nevlastní a náhradní. V současné době je chápání rodiny jako sociální skupiny, která žije ve vlastním prostoru. Rodina spolu se školou plní významné výchovné funkce. Četnými empirickými výzkumy, které byly provedeny jak v zahraničí tak i u nás potvrzují, že zejména úroveň vzdělání rodičů významně ovlivňuje vzdělávací výsledky žáků, jejich postoje ke škole a vzdělávání (Průcha et al., 2013).

2.2 Funkce rodiny vzhledem k dítěti

Navzdory proměnám, kterými rodina prochází, problémům, kterým musí čelit, zůstává svébytným druhem společnosti, bez které si nedovedeme představit svůj život. Je to takové naše útočiště. „Jejími zvláště závažným úkolem ale je realizovat svou funkčnost vůči dítěti. Těžko lze najít prostředí, které by tak jako ona odpovídalo potřebám dětí a dospívajících a vytvářelo tak účinné výchozí podmínky pro rozvoj jejich osobnosti, včetně jejich vzdělávací úspěšnosti“ (Helus, 2007, s.149).

2.3 Základní funkce rodiny

Ve své publikaci se Helus (2007) zamýšlí nad sociálněpsychologickými funkcemi rodiny. V životě rodiny mají zásadní vliv pro zdravý vývoj dítěte a jeho úspěšnou socializaci. Některé z nich se vážou na určitý věk dítěte, avšak kvalitou svého působení ovlivňují další jeho vývoj. Autor jich vyčlenil deset:

- V raných stádiích života dítěte rodina uspokojuje základní potřeby, jeho biopsychické potřeby. Týká se to především potřeb jídla, pití, pohybu atd., potřeb lásky, bezpečí, pravidelného životního rytmu, intenzity podnětů. Tím, že dítě je v kontaktu se stále stejnými lidmi, její přístup k němu je individualizovaný, šetrný a trpělivý, snadněji si dítě na své okolí zvyká a vroucně prožívá. V tomto prostředí je doma. Touží mít s tímto prostředím co nejvíce společného. Jsou to dobré podmínky pro ranou aktualizaci potencialit rozvoje.
- Rodina uspokojuje potřebu domova, mít svého člověka, v tomto případě svou matku, svého otce, identifikovat se s ním. Dítě se s důvěřivostí vkládá do náručí

svých rodičů, do dění probíhající v rodině. Získává povědomí o spolehlivých a láskyplných mezilidských vztahů. To je základem pro integraci mezi lidmi, projevem vůči lidem, vyvíjí se do vztahů mezi lidmi, do lidského prostředí.

- Rodina poskytuje od nejútlejšího věku prostor pro jeho aktivní projev, seberealizaci, součinnost s druhými. Dítě si tak kristalizuje vědomí sebe sama, jako aktéra, původce událostí. Jako někdo, kdo jedná rád a umí to, sblíží se s lidmi skrze své jednání, obohacuje svůj život a život druhých.
- Dítě ve své rodině pozoruje, jak se v ní záchází s vybavením, zařízením domácnosti. Má možnost sledovat ostatní členy rodiny, jak zařízení kupují, zacházejí s ním, opravují a ochraňují, udržují ho v pořádku. V rodině se vyčleňují dítěti jeho osobní věci. Dostává povědomí „já mám“, „my máme“. To vše má pro dítě a dospívajícího význam pro kultivaci vztahu k hmotnému světu.
- Vzor matky a otce, babičky a dědečka případně sourozence určuje prvopočáteční prožitek sebe sama jako chlepec / dívka.
- Chápavostí a dovedností vcítit se do dítěte, rodiče dávají příležitost dítěti učit se vciťovat a chápat druhého člověka. Dítě se učí vidět v druhém osobnost s samo se osobností touží stát.
- Tím, že je dítě nenásilně zapojováno do společných činností rodiny, zakládá, upevňuje a rozvíjí se v něm vědomí povinnosti, ohleduplnosti a úcty jako něco samozřejmého.
- V rodině se dítě setkává s prarodiči, mladšími i staršími sourozenci, tetami a strýci. Otevírá se mu příležitost vejít do mezigenerčních vztahů, chápat lidi různého věku, založení, postavení.
- Nejen rodiče, sourozenci a širší rodina, ale i přátelé navozují dítěti představu o širším okolí, o společnosti a světě. Získává povědomí o progresích, ale také také se učí čelit problémům a pokušením. Pokud má v rodině pevné zázemí, nebojí se do tohoto světa vstupovat, přijímat ho, nebo naopak se od něj distancovat.
- Rodina je prostředí, kde se dítě ale i dospělí nebojí svěřovat. Kde může očekávat

vyslechnutí, radu, pomoc. Vědomí tohoto zázemí - útočiště mu umožňuje pocitu zakotvení nejen v dětství, dospívání, ale také v dospělosti.

Když se zamyslím nad výše uvedenými funkcemi musím konstatovat, že by všechny rodiny byly ideálem pro výchovu dítěte. Bohužel každodenní realita je jiná. Pokud jsem uvedla tyto ideální funkce rodiny, musím se pozastavit i nad rodinami, které mají problémy a neumí je řešit.

Snad každá rodina se setká s nějakým problémem. Některé se nedokážou ze svých potíží zcela vymanit. To však nezůstává bez vlivu na jejich děti. Ve své publikaci Helus (2007) uvádí pět kategorií rodin, které vyčlenil podle jejich funkčnosti vzhledem k dítěti do pěti kategorií.

- Rodina stabilizovaně funkční – tato rodina dítěti zajišťuje kvalitní podmínky pro jeho socializaci, tak jak je výše uvedeno v deseti základních funkcích.
- Funkční rodina s přechodnými problémy – těchto rodin je většina. Dokáží své problémy řešit a díky nim se pozitivně vyvíjet a upevňovat. Ohrožení některých funkcí rodiny si členové uvědomují a jsou schopni dát věci do pořádku. I když to stojí menší či větší úsilí, dokážou řešit své problémy sami.
- Rodina problémová – tato rodina má problémy a je zproblematizováno plnění jejích funkcí. Čelí krizi, mnohdy i rozpadu rodiny. Členové rodiny se snaží řešit své problémy, když jim síly nestačí, vyhledávají pomoc. Ta je však účinná jen dočasně. Často dochází k rozchodu a hledáním způsobu, jak uspořádat záležitosti, aby jím děti trpěly minimálně.
- Rodina disfunkční – funkce rodiny jsou vážně narušeny, situace se vymkla natolik, že jsou děti vážně ohroženy. Dochází k zásahům vnějších institucí. Členové takovéto rodiny nejsou vždy schopny se řídit jejich opatřeními, nechápe je. Týká se to rodin, kde je zatížení alkoholismem, podprůměrnými výdělky, psychickými problémy, rodina žijící v nevyhovujícím bytě atd. Zde není perspektiva k řešení problémů. Takový rozchod rodičů zanechává na dítěti traumatické a dlouhodobé následky.

- Rodina afunkční – v takové rodině není funkční zázemí pro dítě, vysloveně ho ohrožuje. Taková rodina ztrácí zájem o dítě, narůstá nevraživý až nenávistný postoj vůči němu. Je nutné hledat řešení mimo rodinu. S rozhodnutím soudu jsou zbaveny rodiče rodičovských práv a děti jsou umístěny do dětského domova, nebo do náhradní rodinné péče.

V minulých kapitolách jsem definovala pojem rodina, jakou funkci plní vzhledem k dítěti a popsala je jednotlivě. V další kapitole se budu zabývat rozvodem a jeho dopadu na rodinu. Jak jsem zjistila z literatury, rozvod není jen citovou záležitostí, ale zasahuje nám i do jiných oblastí v životě.

3 ROZVOD

V České republice může rozvod proběhnout dvojím způsobem. Pokud se rozvádějícím manželům podaří uzavřít dohodu o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a schválí jí soud, dohodu o vypořádání majetku, o bydlení po rozvodu, o výživném druhého manžela – pokud bude požadováno – soud nebude zkoumat důvody rozvratu manželství a soud proběhne rychle a hladce. Předpokladem je, že oba manželé s rozvodem souhlasí. „Druhou a zatím v praxi častější možností je *klasický*, někdy též ne zcela přesně označovaný jako *sporný* rozvod.“ K tomu dochází, kdy rozvod probíhá ve dvou etapách. Nejprve soud rozhodne v opatrovnickém řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. V druhé etapě jiný soudce občanskoprávním řízení rozhodne o návrhu na rozvod manželství. K tomuto rozvodu dochází, pokud se manželé nemohou domluvit o nezletilých dětech, majetku, bydlení po rozvodu, nebo jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí (Smith, 2004, s. 162). Podle § 907 existují tři formy porozvodové péče o děti.

3.1. Výlučná péče

O dítě bude převážně pečovat jeden z rodičů, druhému však zůstává rodičovská odpovědnost. Podle dohody mezi rodiči, nebo rozhodnutím soudu má právo se stýkat s dítětem. Styk s dítětem je chápán tak, že si ho může vzít na omezenou dobu mimo jeho trvalé bydliště. Většinou jde o pravidelný víkendový rytmus, prázdninový režim, dny v týdnu (Höhne&Paloncyová, 2019, s.14-15).

3.2 Střídavá péče

Bez ohledu na to jestli se rodiče na střídavé péči domluvili nebo ne, soud vždy zkoumá, co je pro dítě nejlepší. Soud se také zaměří na vztahy k oběma rodičům, sourozencům i prarodičům. O tyto vztahy by nemělo přijít. Soud bude také zjišťovat, jaké je přání dítěte. Oba rodiče musí být schopni starat se o citový, tělesný, duševní a mravní vývoj dítěte. Další podmínkou je, že rodiče musí mezi sebou umět komunikovat. Dítě střídá v určitém časovém úseku obě bydliště rodičů. Velká vzdálenost je negativitou, převážnou většinu dětí delší cesta zatěžuje (Preuss, 2019).

3.3 Společná péče

Pokud soud rozhodne o společné péči o děti, je volnou variantou pro oba rodiče. Není nikde zákonem upravena. Bude to pro ně znamenat, že nemají přesně dáno, kdy a jak se budou o dítě starat. Oběma zůstává plná rodičovská odpovědnost. Vše záleží na dohodě a potřebách dítěte a rodičů. Je velmi důležité, aby bývalý manželé byli schopni se domluvit a spolupracovat. S tím souvisí, že s touto variantou péče by měli souhlasit oba rodiče (AZ legal, 2021).

3.4 Rozvod a životní oblasti

Může být mylná představa, že rozvod je pouze citová záležitost a že je jím zasažena pouze psychická oblast zúčastněných osob. Ukazuje se, že rozvrat a následný rozvod zasahuje do nejrůznějších oblastí života, které nejen ovlivní rodiče, ale i dítě. Ve své publikaci je autoři rozdělili do šesti oblastí, které jsou úzce s rozvodem spojeny (Matějček & Dytrych, 1999).

- Životní úroveň

Pro dítě je tato oblast obtížná. Poznává, že se i pro něj mění některé věci spojené s vybavením domácnosti, bydlením. Pokud zůstane s jedním rodičem, často jsou jeho příjmy omezené, nemusí mít všechno na co je zvyklé. Může se to týkat například volnočasových aktivit. Lze tedy říci, že rozvodem životní úroveň klesá.

- Zaměstnání

Rozvod může ovlivnit zaměstnání. Pokud se žena přestěhuje do jiného města, musí si hledat nové zaměstnání a to není vždy lehké. Rozvedené ženy s nezletilými dětmi mohou mít potíže s časem. Dítě se tak může potýká se zvykáním na nové prostředí a lidi, kteří jsou pro něj neznámí. Při nástupu do školy se může ze začátku cítit izolované od svých vrstevníků.

- Vztahy s příbuznými a přáteli

Některé snachy zakazují styk svých dětí s babičkou z otcovy strany. Je to velmi nerozumné, pokud k ní cítí lásku a přichylnost. Děti nechápou, proč je jim zakazováno to, co jim přináší radost. To má vliv na jejich osobnost, protože musí zapírat svoji lásku, učí se zakrývat svoje city, vymlouvat, lhát. To všechno z důvodu, aby se maminka nezlobila.

- Vztahy k dětem

Je to nejdůležitější a nejcitlivější oblast. V období rozvodu velmi záleží na tom, jaké je chování rodičů ke svým dětem. Až na výjimky se rodiče snaží přetáhnout dítě na svoji stranu. Bez ohledu na jejich věk či pochopení situace se snaží o tom druhém hovořit negativně, špatně, aby toho druhého znehodnotil. Dítě je vázáno k rodičům silnými citovými pouty. Bez ohledu na to, co jeden nebo druhý říká. Předškolní a školní dítě má přirozenou potřebu identifikace se svými rodiči. Touží být stejný jako jeho otec, silný, šikovný a milý, něžný jako jeho matka. V době rozvodu by měla být zachovaná pozitivní podoba biologických rodičů. Pouze tehdy se nenaruší naplnění základních psychologických potřeb dítěte.

- Zdraví

V průběhu rozvodu a po rozvodu mohou vznikat různé zdravotní potíže jak rodičům, tak i dítěti. Potíže vznikly před rozvodem a rozvod je jen umocnil, nebo vznikly výrazným emočním stresem, například psychické poruchy.

4 PŘEDŠKOLNÍ VĚK

4.1 Charakteristika předškolního věku

Jak uvádí Vágnerová (2000) předškolní období trvá od 3 do přibližně 6 let. Konec tohoto období není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálním, nástupem do školy. Dítě se postupně uvolňuje z vázanosti na rodinu a rozvoj aktivit, která už nejsou tak samoučelná umožňují dítěti aby se uplatnilo a prosadilo u jeho vrstevníků. Tomu, aby se uvolnila vázanost na rodinu přispívá , že si dítě osvojuje běžné normy chování, přijatelnou úroveň komunikace, znalost obsahu rolí. Na druhé straně je ještě jeho myšlení egocentrické a prelogické vázané na subjektivní dojem a aktuální situaci.

V tomto období záleží na tom, aby „všechno bylo tak, jak má být.“ Dítě chce vypadat tak jako ostatní, dělat to co ostatní, rozumí tomu co se dělat má a co ne. Tomu se říká konformita. Velmi často u něj slyšíme výtku *to se neříká, to se nedělá*, protože v tomto předškolním období je více než kdy jindy ochotné dodržovat dobré zásady a mravy (Matějček, 2005, s.149).

5 VLIV RODINY NA DÍTĚTE

5.1 Identifikace dítěte s rodinou

Pro předškolní dítě jsou rodiče nejdůležitější, rád by se jim zavděčil, přebírá jejich názory. Přijímá je nekriticky, tak jak je mu to reprezentováno. Identifikuje se s nimi, vzhlíží k nim. Napodobuje je, stává se součástí sebepojetí dítěte. Když mu budou rodiče často říkat, že je lhář, bude se považovat za lháře. A bude lhát. Pravidla musejí být přizpůsobena tak, aby je dítě chápalo a rozumělo jim. U předškolního dítěte se teprve vyvíjí sebeovládání a řízení vlastního jednání. Je pro něj těžší ovládnout se. I když ví, že danou činnost by neměl dělat, nemůžeme si myslet, že to neudělá (Beníšková, 2010).

5.2 Rozvod a dítě v předškolním věku

Rozpad rodiny je pro dítě významným zásahem do jeho světa, proto ovlivní jeho postoj k vnějšímu světu, tak k sobě samému. Není schopné pochopit příčinu rozvodu, protože

na tento problém nahlíží egocentricky. Nerozumí pocitům a postojům rodičů. S pokračujícím rozvojem dětského svědomí se často považují za viníky této situace, protože se špatně chovaly, protože je rodič, který odejde – převážně to bývá otec, nemá rád apod. (Matějček, 1994).

Rozvod nemá nejen negativní důsledky jenom vlivem odchodu jednoho rodiče z domova, ale hlavně kvůli tomu, že v konfliktu kvůli rozvodu rodiče ztrácejí uspokojivě zvládat rodičovskou roli. Dítě ztrácí pocit bezpečí a jistoty domova. Má potřebu tuto jistotu nějakým způsobem posílit. Vyžadují ve zvýšené míře pozornost rodičů a opakované potvrzení jejich lásky. Občas reagují v rámci obranných tendencí regresí, tj. chovají se na úrovni mladšího věku. Rozvod je pro děti zátěžová situace, protože je odchod jednoho rodiče pro ně traumatem. Předškolní dítě se domnívá, že pokud se fyzicky vrátí rodič – většinou otec, bude vše v pořádku. Protože považují za základ řešení fyzický návrat ztraceného rodiče, považují tuto pozitivní představu za nerealisticky velkou. Rozdíl mezi představou a realitou je značná, proto obvykle dochází ke zklamání. Odchodem jednoho rodiče z rodiny způsobí, že dítě ztrácí také model osobně významné mužské, eventuelně ženské role. Chlapec, který žije pouze s matkou, si může najít náhradní objekt a identifikovat se s jiným mužem, i když pro něj nebude tak citově významný jako otec. Může se také ve větší míře identifikovat s matkou, která nereprezentuje mužskou roli. Určitou korekcí může být pozdější zkušenost s vrstevníky, ale ta nemá charakter identifikace s dospělým. Ochuzeny mohou být i děti, kteří žijí s rodičem stejného pohlaví. Těm chybí zkušenost s modelem chování opačného pohlaví jedince. Tyto děti neznají obvykle dobře typické znaky interakce mezi dospělými osobami různého pohlaví. Další skupinou jsou chlapci, žijící výhradně s matkou, jsou pod vlivem pouze osoby výhradně ženského pohlaví, např. babičkou, tetou. Dochází ke zvýšené závislosti na matce a ztrácí maskulinní rysy. Zejména osamělé matky tak nepříznivě působí na své dítě – chlapce. Cítí se ukřivděny a nemají jiné sociální kontakty, které by jejich postoj korigovaly. Snadno se může vlivem tohoto jednání rozvinout syndrom „maminčin chlapec“, který se nesmí stát stejným člověkem jako jeho otec, nesmí být hrubý, agresivní apod. jako ostatní chlapci. Riziko takového vývoje bývá větší před pátým rokem. Starší chlapci mají mužské role ve větší míře zafixované. V tomto směru se nedají tak snadno ovlivnit (Vágnerová, 2000, s.127).

5.3 Sourozenecké vztahy

Jak ve své knize uvádí Smith (2004) stává se, že sourozenci se po rozvodu v zájmu spravedlnosti rozdělí. Rodiče mohou mít pocit, že mezi nimi panuje sourozenecká rivalita, ale sourozenci se na sebe mohou spoléhat, tvořit si podstatnou část známého prostředí, podporovat se.

Ve své knize Špaňhelová (2010) srovnává rozvod z pohledu jedináčka a sourozenců.

- Jedináček

Může cítit osamělost. Nemá vedle sebe sourozence, kterému se nemůže svěřit, když se nevyzná ve svých pocitech. Často se stydí svěřit se svým kamarádům, vrstevníkům. Proto je důležité, aby si s ním rodiče více povídali, vysvětlovali, věnovali mu více času.

- Sourozenci

Mají si s kým povídat, mají ským prožívat své pocity. Starší sourozenec může mladšímu vysvětlit situaci, které nerozumí. Stává se zodpovědnější. Může se stát, že je jeden sourozenec zaskočen a jeho obranným mechanismem je útok proti sourozenci. Většinou útočí starší proti mladšímu. Zde by měl zasáhnout rodič a vysvětlovat.

6 MOŽNÉ REAKCE DÍTĚTE NA ROZVOD RODIČŮ

6.1 Psychosomatické reakce

Reakce dítěte na rozchod nebo rozvod rodičů bývají různá. „Odvíjí se od věku dítěte, od jeho vlastností, temperamentu, charakteru, od toho, jak bylo zvyklé již v minulosti bojovat s různými překážkami, jak se jim dokázalo s pomocí dospělého postavit“. Reakcí dítěte bývají obranné mechanismy, jimiž chce dospělého na sebe upozornit. Ukázat, že něco není v pořádku. Často mívají psychosomatický nádech (Šance dětem.cz, 2012).

- noční děsy

Dítě se v noci probouzí, ale jeho vnímání není úplné. Křičí, jeho slova nedávají smysl. Dítě má oči otevřené, proto se rodičům zdá, že dítě je probuzené. Není tomu tak. Pokud

je dítě probuzené, komunikuje s námi, často je schopné převyprávět svůj sen, hovoříme o noční můře. Důvodem bývá nějaký silný zážitek, který nemá vysvětlený, nerozumí mu, např. nevysvětlitelný pláč matky, jeden z rodičů nepřišel domů apod. Je velmi důležité dát dítěti prostor na otázky, prostor k vyjádření pocitů, ale i fyzickou aktivitu jako je běh, jízda na kole aj.

- pomočování

Obnovené pomočování, i když dítě už dobře chodilo na toaletu, může u dítěte nastat, pokud je vystaveno hádkám, sporům, rochodu rodičů. Může se také pomočovat, když se bojí rodiče, nebo je vystaveno něčemu, čeho se bojí. Většina rodičů se poleká, neví si rady, můžou si myslet, že to dítě dělá schválně. Nedovede se v danou chvíli vcítit do pocitů dítěte. Rodič by se měl pokusit přijít na důvod. Hlavně netrestat, nevyhrožovat. Dítě tak může reagovat s přemírou napětí, je tedy důležité hledat, jak napětí snížit.

- zhoršení školního prospěchu

Tato téma se týká především dětí, které navštěvují základní školu.

Dítě svým projevem dává najevo svůj strach, obavu z toho, co bude. Začne si stěžovat na bolest hlavy, břicha, začne zvracet. Je důležité nechat ho vyšetřit lékařem, aby zjistil, že dítě je zdravé. Pokud vyloučí fyzickou příčinu, znamená to, že příčina je psychická.

- nechutenství

Nechutenství je stav, kterým dítě dává najevo, že není něco v pořádku. Reagují tak opět na hádky, křik. Odmítá připravené jídlo, u větších dětí může tento stav vést až k mentální anorexii. Zde by paní doktorka Špaňhelová doporučila rodinou terapii.

- koktání

Koktání u dítěte znamená, že má v sobě emoční náboj a neumí se s ním poradit. Zadrhávání v řeči bývá charakterizováno jako dětská neuróza. Znamená to, že nemá poškozenou centrální nervovou soustavu. V tomto případě příčinou jsou mezilidské vztahy. Rodič by v tomto měl dát dítěti prostor k mluvení, měl by být jistý a rozhodný.

- dítě se cítí vinno

Dítě se oviňuje za danou situaci. Může si také myslet, že kdyby nebylo, rodiče by se nehádali, bylo by všechno v pořádku. Není spokojeno samo se sebou, není spokojeno mezi kamarády, protože ho pronásleduje tato myšlenka. Je nutné chránit dítě před jeho myšlenkami, potřebuje vysvětlení, že ono za tuto situaci nemůže.

- zvýšená ukázněnost, vzornost

Některé děti si myslí, že pokud budou ukáznění, hodní, pořádkumilovní, můžou takovým chováním něco napravit, situace doma se uklidní a zažehná rozvod. Takovým způsobem nechává své emoce v sobě ukryté. Je potřeba mu vysvětlit, že takovým chováním rozvodu svých rodičů nezabrání.

- neposlouchání, používání sprostých slov

V období, kdy se vrší hádky, blíží se rozvod rodičů začne dítě používat sprostá slova i ve vztahu k rodičům. Začne neposlouchat, téměř všechno co mu rodič řekne neguje. Často používá slova, o kterých neví, co znamenají. Dítě má v sobě nahromaděné emoce a je potřeba najít způsob, jak je vyventilovat. Je na rodičích, aby mu vysvětlili, že takovým chováním narušuje jejich vztahy. Vhodnou komunikací, zvýšenou fyzickou zátěží, sportem dochází také k uvolnění emocí.

- lhostejnost

Dítě se začne chovat, jako by ho nově vzniklá situace vůbec nezajímala. Lhostejnost může být obranná póza. Je však důležité, aby dítě prožívalo své emoce. Vhodná je komunikace rodiče, provokovat k ho k nějaké reakci. Svěřit se, jak vnímá situaci on. Více prožívají život jeden druhého.

- lež

Dítě v době sporů a rozvodu může začít lhát. Zvýšenou lhavostí tak chce na sebe upozornit. V období kolem pěti let by mělo dítě ve svém vnitřním prožívání rozpoznat co je jen fantazie a co lež. Vhodnou komunikací by měli rodiče říct pravdu svému dítěti o dané rodinné situaci. Nemělo by dál pochybovat.

- drobné krádeže

Dítě může reagovat v období sporů a možného rozchodu drobnými krádežemi. Neudělá to však, aby se na krádež nepřišlo, ale vědomě, aby na sebe více upozornilo. Má pocit, že tak více upoutá pozornost rodičů. Důležité je dítě nehubovat. Vést ho k otevřené komunikaci, tak aby mělo chuť říct důvod svého chování.

- útěk z domova

Někdy má tento čin promyšlený, schraňuje si věci např. deka, jídlo. V druhém případě to může být zkratové jednání např. po hádce rodičů. Poté co ho rodiče nebo jiní lidé najdou, je důležité vysvětlit mu příčinu k vůli které uteklo. Je také důležité ujištění, že ho rodiče mají rádi a budou se o něho nadále starat.

- zamlklost

Někdy se stane, že je dítě více zamyšlené, jeho věty jsou útržkovité. Má v hlavě spoustu myšlenek, o kterých rodiče neví. Mohlo slyšet také neúplnou informaci, která mu je nesrozumitelná. Může mít spoustu otázek, které však nevysloví. Je tedy důležité budovat lepší vztahy mezi rodičem a dítětem. Dát mu pocit větší jistoty.

- zhoršení vztahů mezi vrstevníky

Když dojde ke zhoršení domácího prostředí, může se stát, že dítě mezi kamarády bude málomluvné, může se stydět, utrhouvat se na kamarády nebo s nimi přestat komunikovat úplně. Pro jeho vrstevníky je to situace, které nemusí rozumět. Mohou se k němu otočit zády. Dítě tak zůstává samo. Zde mohou pomoci rodiče, kamarádi a pedagogové.

- popření

Dítě roztržky, hádky rodičů popírá. Pokud se ho někdo z příbuzných, kteří vědí o současné situaci, dítěte zeptá, jak se má, je schopno s úsměvem odvětit, že dobře. Rodič získá dojem, že dítě vnímá situaci pozitivně. Tímto chováním se snaží situaci obejít, oddálit. Neměli bychom nutit dítě do komunikace, ale mělo by vědět, jak prožívá tuto situaci rodič.

- zvýšená rozmazlenost

Dítě, které snáší hádky rodičů může být rozmazlované. Na co si ukáže, to dostane. Je mu povoleno dělat si co chce. Někdy své dítě rozmazluje jeden rodič, někdy oba. Ti se však předhánějí, čím ho obdarují, co mu dovolí. Je důležité, aby dítě nežilo v opojení z věcí, protože by si na to mohl zvyknout. Promluvit si s rodičem je důležité k řešení této situace.

- koalice dítěte proti druhému rodiči

Jsou situace, kdy si rodič dělá nárok na své dítě. Svěřuje se mu, rozebírá s ním situace, dělá z něj společníka a spojku mezi rodiči. Dítě si s takovou situací neví rady, není zralé. Zde je apel na rodiče, aby takovou situaci nedopustili.

6.2 Obranné mechanismy

Jak uvádí Novák (2012), obranné mechanismy pomáhají dítě udržet v relativní pohodě. Neklade si nepříjemné otázky a odstraňují nepříjemné pocity úzkosti, např. pokud dítě popisuje rodiče jako člověka, z kterého má strach a nechce ho už vidět, může to být důsledek touhy po akceptaci druhým rodičem. Mezi obranné mechanismy, které popisuje autor, patří:

Racionalizace

- mechanismus, kdy si dítě hledá racionální a nezpochybnitelné důvody pro to, aby mohl udělat to co chce, ale neměl by. Nebo naopak hledá důvody k tomu, co se mu nechce, nebo to neumí. Nežádoucí pohnutkou může být snaha mít doma klid, eventuálně získat výhody, které přichází se setrváním s rodičem.

Projekce

- dítě připisuje své, často agresivní, vlastnosti druhé osobě. Může také připisovat vlastnosti významné osoby osobě druhé, např. negativní vlastnosti matky připisuje otci.

Potlačení (represe)

- snaha zbavit se určité představ nebo poznatků, pokud jsou neslučitelné s aktuálním jednáním. Jsou potlačovány informace, kterými by dítě muselo korigovat jinak zaběhnuté stereotypy, nebo hodnocení.

Identifikace

- ztotožňuje se s člověkem, lidmi, ke kterým chce patřit. Pokud se chce identifikovat s matkou, přebírá její pohled na danou věc i její řešení.

Regrese

- návrat k chování, které je na nižším vývojovém stupni. Nekriticky přebírá určité názory a jestli jsou pravdivé nebo ne, dítě neřeší. Pokud navázalo kontakt s odmítaným rodičem, nastává situace, že po návratu domů regredovalo k předchozímu sociálně primitivnějšímu chování.

Rezignace

- rezignuje na uspokojení vlastních potřeb a požadavků, protože je považuje za beznadějně. Dítě např. rezignuje na kontakt s rodiči, protože intenzita jejich vzájemné nenávisti mu znemožňuje blízký vztah k nim.

Zkreslení

- dítě si přetvoří vnější realitu tak, aby odpovídala jeho potřebám. Může mít potřebu chránit svoji matku, protože její konflikt s otcem a jeho vývoj vnímá zkresleně, a tudíž je jeho ochrana na místě. Může nastat také zkreslení reality vnímané situace a dítě si myslí, že nikdo jiný svoji matku nebo otce neochrání.

Altruismus

- dítě se může zříct jednoho rodiče, aby druhého podpořil a na problémy nezůstal sám.

Přebírání rolí

- dítě si může myslet, že v neúplné rodině je pro něho připravená určitá role. Myslí si, že pokud splní požadavky své role, bude odměněno a akceptováno

Zlehčování

- dítě znevažuje traumatizující situaci. Rodič překvapeně zjišťuje, že se dítě v probíhajícím afektu na něj usměje nebo udělá nějaké vstřícné gesto. Druhou variantou je, že může bagatelizovat situaci úvahou o nepotřebnosti, jednoho většinou toho špatného, rodiče.

Vytváření reakcí

- projevy dítěte jsou protikladné k jeho přáním a citům. Autor zmiňuje příklad, kdy dítě odmítlo svého otce, který je pro něho málo dostupný. Buď se s ním bude stýkat více, nebo vůbec.

Upoutávání pozornosti

- dítě se sklonem k hysterii může na sebe poutat pozornost a cítit za daných okolností určité uspokojení. Jde o děti, které zažívají určité negativní situace jako je např. týrání.

Negativismus

- dítě se chová v dané situaci opačně, než je po něj požadováno. Nejde jen o odmítání blízkého člověka, ale na jeho podněty reaguje pasivně nebo negativně. Pro takové chování je typický pláč, nebo útěk z místnosti.

Únik

- jde o snahu dítěte vyhnout se řešení situace. Předstírá nemoc, může uměle vyvolat její intenzitu, dochází k pohroužení do jeho koníčků, může vyžadovat větší účast v zájmových kroužcích. Důsledek takového chování je, že nemá čas na jím odmítnutého rodiče.

Přehnaná reakce

- dítě přehnaně reaguje na určitý podnět, situaci nebo chování konkrétní osoby. Následek takového chování je neúměrné přičině.

Myslím, že k pochopení rodiče svého dítěte, jeho myšlení, chování a jeho jednání, je potřeba nejdříve porozumět jednotlivým obranným mechanismům.

6.3 Syndrom zavrženého rodiče

„Syndrom zavrženého rodiče je termín, který vytvořil americký psychiatr Richard A. Gardner na počátku 80. let a definoval jej jako poruchu, která se projevuje tím, že dítě soustavně a neodůvodněně zlehčuje a uráží jednoho z rodičů. Její příčinou má být kombinace faktorů, zejména indoktrinace ze strany druhého rodiče (téměř výhradně jako součást sporu o svěřeni dítěte do péče po rozvodu rodičů) a vlastní pokusy dítěte pomlouvat jednoho z rodičů“ (Tomešová, 2019, s.1).

Mezi mnohé mýty o správné výchově patří, že dítě má rádo oba rodiče stejnou měrou a rodiče musí mít rádi stejně své děti. To není pravda. Pohlavím, povahou, zájmy i hodnotami se lišíme i v rámci nejbližších příbuzenských vztahů. Vzájemná kompatibilita typů osobností v rodině není stejná. V období rozvodu si na fantazijní úrovni dítě představovalo, odejde - li ten „horší rodič“, tak ho může nahradit někdo dokonalý. Když se pro dítě stane tato fantazie realitou, mohou být tato fantazijní pozitiva vystřídána úzkostí. Je zde možnost ještě druhé varianty, která je pro dítě daleko problematičtější. Může být ponecháno tomu „horšímu“ rodiči.“ Pokud je problematičtější právě tento rodič a je vítěz ve sporu o dítě, tím méně bude tolerovat náladu, nevhodné projevy spojené s odchodem „lepšího rodiče“. Identifikace s osobou, která je dominantní je pro dítě řešením. Pokud se vnitřní prožitek liší od požadovaného vnějšího způsobu chování, je pro dítě snazší a pohodlnější přizpůsobit se požadovanému chování. Je to pro něj snazší a pohodlnější, protože nemusí snášet nelibost blízkých. Vodítkem toho, že se dítě nachází v takovém stavu je strojenost slovního i jiného projevu. Používá nedětská slova a jeho slovní projev není v souladu s prožitkem (Novák, 2012).

7 UČITELÉ A RODIČE

Pro děti předškolního věku jsou pořád nejdůležitější rodiče a nejbližší příbuzní, kteří představují jeho domov. Když dítě nastoupí do mateřské školy, najednou na scénu

přicházejí učitelé jako ne-rodinný vychovatelé. „Z této situace ovšem plyne paní učitelce i odpovědnost, v našem případě odpovědnost být ve svých základních výchovných postojích, když ne snad ve všem všudy, v souladu s rodiči, tedy aspoň ne v rozporu s nimi“. Absolutní soulad však není možný, protože rodinná prostředí, z kterých děti přicházejí, se ve svých zásadách a praktikách různí (Matějček, 2005, s. 169).

Pro pedagoga je také důležité dostávat informace od rodičů a jejich rozvodu. Je důležité zachovat neutrální postoj, ale pokud má učitel pocit, že dítě přestalo zvládat situaci s rozvodem, může doporučit návštěvu odborníka (Kramulová, 2012, s. 1-2).

7.1 Adaptace dětí na mateřskou školu

Jak na webovém portálu uvádí Zormanová (2019), není pro dítě vždy lehký nástup do mateřské školy. Dítě si musí zvykat na něco nového:

- nepřítomnost rodičů
- novou autoritu
- režim dne
- skupinu vrstevníků
- nové prostředí
- řízenou činnost
- nová pravidla

Jsou děti, které se adaptují lépe a jsou děti, které mají problémy. Některé mají dlouhodobě maladaptivní problémy, které se projevují např. křikem, pláčem, vztekem, můžou se začít pomočovat. Problémy mohou způsobit:

- nezralost dítěte především po stránce citové
- psychická labilita dítěte
- přílišná fixace na matku
- nevhodné rodinné prostředí
- zanedbaný nebo neodhalený konflikt ve školce
- dlouhodobá absence

Některé mateřské školy mají své adaptační programy, které pomohou dítěti zvládnout rychleji a bez problému start v další „životní“ etapě.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

8.1 Cíl práce

Bakalářská práce má za cíl zjistit, jaké změny v potřebách a chování dítěte pedagogové vnímají v období rozvodu jeho rodičů nebo v porozvodovém období a jak pracují s těmito dětmi.

Pedagožky se při rozhovorech vyjadřovaly často obecně o chování a prožívání dětí v době rozvodu nebo krátce po něm, rozhodla jsem se toto téma rozšířit na celkové chování a důraz je kladen na individuální vnímání a přístup pedagožek, proto i v schématech rozhovorů a analýze získaných dat uvádím chování v obecné rovině.

8.2 Výzkumné otázky

V rámci zkoumání cíle této bakalářské práce jsem si zvolila výzkumné otázky:

- **Změní se chování dětí z rozvedených nebo rozvádějících se rodin?**
- **Jaké změny pozorují pedagogové v potřebách a projevech dětí z rozvedených nebo rozvádějících se rodin v prostředí mateřské školy?**
- **Jakými způsoby pedagogové naplňují potřeby dětí z rozvádějících se nebo rozvedených rodin?**
- **Zda a jakým způsobem pedagogové využívají informace o rozvodu rodičů dítěte?**
- **Jaké způsoby komunikace a práce s těmito dětmi pedagogové využívají a považují za efektivní?**

Zodpovězení těchto výzkumných otázek nám umožní poznat celkové postoje, práci a náhledy dotazovaných učitelek v mateřských školách, které se setkaly s dětmi rozvedených nebo rozvádějících se rodičů.

9 METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

9.1 Kvalitativní výzkum

Pro praktickou část mé bakalářské práce jsem zvolila jako výzkumný nástroj kvalitativní metodu polostrukturovaného rozhovoru vedených s učitelkami mateřských škol z okolí mého bydliště.

Před realizací výzkumu jsem všechny respondentky informovala o účelu a zpracování informací. Od každé jsem si vyžádala souhlas s nahráváním. Rozhovory byly doslovně přepsány a přiloženy k mé bakalářské práci v příloze.

Pro učitelky v mateřských školách jsem stanovila tyto základní otázky:

1. Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?
2. Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?
3. Jak jste se o rozvodu dozvěděla?
4. Co pro Vás znamená informace o rozvodu?
5. Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?
6. Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?
7. Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?
8. Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?
9. Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?
10. Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říct, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo?
11. Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?
12. Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Vzhledem k vládním opatřením spojených s Covidem- 19 nebylo možné navštívit paní učitelky na půdě školy. Rozhovory jsem proto vedla pomocí videohovorů, které byly nahrávány na diktafon.

Dva rozhovory byly vedeny přes aplikaci Teams.

9.2 Výzkumný vzorek

Výzkumným vzorkem jsou zkušené učitelky v mateřských školách s praxí od 5 do 36 let. Všechny respondentky se v průběhu své praxe setkaly s dětmi rozvedených nebo rozvádějících se rodičů. Rozhovory byly vedeny v březnu 2021 pomocí připravených otevřených otázek, které jsem dle potřeby rozvedla otázkami doplňujícími. Pro větší přehled jsem délku jejich praxe v mateřské škole zpracovala do tabulky.

Jméno pedagoga Délka praxe

Eva	5 let
Iva	6,5 let
Alice	32 let
Petra	36 let
Alena	6 let
Šárka	10 let
Zuzana	8 let
Jana	5 let
Hana	7 let

9.3 Obsahová analýza získaných dat.

Předem jsem si určila témata (kategorie), která se na základě prostudované literatury jeví ve zkoumané oblasti jako důležitá. V datech jsem si vyhledala metodou „tužka, papír“ části odpovědí respondentek související s těmito tématy a pomohly mi zodpovědět výzkumné otázky. Každý rozhovor jsem zpracovala podle vybraných kategorií a je stručně prezentován. Pro zvýšení přehlednosti jsem informace ze šesti kategorií zpracovala formou tabulek. Následně jsem všechna témata v těchto tabulkách doložila výňatky z rozhovorů s jednotlivými respondentkami.

9.3.1 Výsledky obsahu rozhovorů

V této kapitole budou stručně obsahově shrnuté rozhovory s jednotlivými respondentkami vzhledem k výzkumným otázkám.

EVA

Paní učitelka Eva pracuje v mateřské škole 5 let. Při své praxi se setkala s dětmi rozvádějících se nebo rozvedených rodičů. Pracuje převážně s věkovou kategorií 3–4,5letých dětí. Podle jejího mínění tyto děti nedokážou ještě své emoce relevantně pojmenovat, popřípadě rozvod vůbec neregistrují, pokud rozkol mezi rodiči nezasahuje do jejich potřeb. O případech se většinou dozvídala od jejich matek. Paní učitelka tyto děti více pozoruje, aby zaregistrovala případné změny v chování, jednání dítěte a pomohla jemu a sobě se lépe orientovat. „Určitě se nesnažím jednat s ním explicitně jinak, než s ostatními. Pokud nevidím u dítěte žádné změny, nic neměním. Pokud vidím, že je plačtivé nebo potřebuje pomazlit, jsem nablízku.“ Většinou projevy dětí jsou individuální. Všimla si změn převážně u předškolních dětí, u mladších ne. Z praxe může říct, že většina jejich potřeb je pocit bezpečí, bezpodmínečného přijetí a jistoty. V naplňování potřeb hraje nezastupitelnou roli právě rodina, tu mateřská škola nemůže nahradit. Je pouze její prodlouženou rukou. Myslí si, že je na místě dialog ideálně s oběma rodiči. Pokud by se jí ve třídě stalo, že dítě bude prožívat rozvod rodičů bouřlivě, použila by jako metody rozhovory v kruhu, pohádky, příběhy, divadlo, ale nemluvila by konkrétně, ale formou zástupných předmětů. Někdy konzultovala chování dítěte u starší zkušenější kolegyně.

IVA

Paní učitelka Iva pracuje v mateřské škole 6,5 roku. S rozvádějícími rodiči se za své praxe nesešla, ale s rozvedenými ano. O rodinné situaci se dozvídala z přijímacích dokumentů. Když se dozvídá o této situaci, děti je jí líto. Vzhledem k tomu, že už do mateřské školy přišly až po rozvodu a dohadování kolem měly děti za sebou, neměnila přístup. Byly však nejisté a měly potřebu neustálého ujišťování, že se nezlobí a vše co řekne, je v pořádku. Setkala se dětmi spíše klidnějšími až zakřiknutými, nechtěly se projevovat ve skupině, vyhledávaly společnost paní učitelky. Společná potřeba těchto

dětí z jejího pohledu je zvýšení podpory při samostatných činnostech a sebevědomí. V naplňování potřeb jim vyhovuje přiměřená pozornost, dopřát dostatek času a spíše je vést k samostatnosti. „Myslím tím, že k nim musíme mít citlivý přístup, ale tím, že je budeme neustále vodit za ručičku jim moc nepomůže. Pomáhá, když problém vyřeší samy s malou dopomocí a podporou, a taky je naučit se radovat z malého úspěchu.“ Dětem ve školce určitě dává podporu sebevědomí, klid na činnosti a hlavně pravidelnost, řád a předvídatelnost. V mateřské škole školního poradce nemají. Zatím nebylo nutné, aby vyhledala za své praxe dalšího odborníka.

ALICE

Paní učitelka Alice vykonává práci učitelky 32 let. O rozvodu se dozvěděla ze zápisových listů nebo od rodičů samotných. „Ve všech případech mi je v první řadě líto dětí, protože bohužel málokdy jsou rodiče schopni a ochotni se domluvit tak, aby tím dítě netrpělo.“ Ke všem přistupuje stejně, nicméně dané dítě více sleduje. Uvádí, že jsou plačtivé, přehnaně mazlivé, ale také agresivní vůči ostatním dětem. U některých naopak nepozoruje žádnou reakci, je to individuální. Společné potřeby podle paní učitelky nemají, spíše je důležitý empatický přístup učitelek. Je dobré tyto děti neprotěžovat, přistupovat k nim podle potřeby jako je pochovat, pochválit nebo pohladit. Když začínala jako paní učitelka, občas konzultovala chování těchto dětí s kolegyní. Jinak si uměla s danou situací vždy poradit.

PETRA

Paní učitelka Petra vykonává svou práci pedagoga 36 let. O situaci se dozvěděla vždy při přijímání dětí k docházce do MŠ, kdy zjišťují, kdo je pověřen rodiči vyzvedávat dítě. Snaží se získat informace od rodičů, zda jsou rodiče ve shodě, zda jsou schopni se dohodnout o budoucích událostech, jak dítě reagovalo na novou informaci, jak bude probíhat komunikace s oběma rodiči. Její přístup k dítěti se nemění a snaží se, aby pobyt v mateřské škole probíhal ve stejném režimu jako před rozvodem rodičů. „Chování dětí je velmi individuální.“ Někdo je citlivější, plačtivější, uzavřený, bojácný. V jiných případech je při konfliktu útočné až agresivní, vztekem si vynucuje své postoje a požadavky. Dle jejího názoru tyto děti nemají společné charakteristiky. Myslí si, že záleží na přístupu obou rodičů k dané situaci. Společné potřeby dětí se neliší. K

naplňování potřeb je podle učitelky sledovat jejich chování, vyslechnout názor, poslouchat, dát najevo, že má v paní učitelce oporu a může k ní kdykoliv přijít. Pokud si to situace vyžaduje, přistupuje k dítěti dle potřeby, jinak nic nemění. V několika případech musela konzultovat situaci s OSPODEM. Velmi pomáhá komunikace s rodiči a jasně stanovená pravidla, která respektují obě strany.

ALENA

Jako paní učitelka je ve školství 6 let. O rozvodu se dozvěděla od kolegyň nebo dětí. Sami rodiče s tím nepřišli. Je jí líto, že některý rodiče berou rozvod přes děti. Snaží se k němu chovat stejně, ale sleduje ho, záleží na tom, jak vše prožívá. „Někdy bylo vidět ještě dříve, než jsme se dozvěděli o rozvodu, že se něco děje. Stává se, že dosud klidné dítě chce být středem pozornosti, škrábe ostatní děti, kouše... a naopak dítě, které bylo živé, se stáhne do sebe.“ Společnou charakteristiku zmiňuje změnu chování a nechtějí jít odpoledne domů. Mezi společné potřeby dětí zmiňuje, že nechtějí zažívat pocit nepotřebnosti, chtějí být důležitým článkem ve skupině dětí. K naplňování jejich potřeb volí milou komunikaci, respektuje dítě a je důležité dát mu na vědomí, že je tu pro něj. Dítě se snaží zapojit, ale pokud nechtějí, nenutí je. V práci s těmito dětmi jí pomáhá komunikace s kolegyněmi, jak ony tuto situaci vnímají a jak by mohly pomoci ve škole. Na odbornou pomoc se zatím obracet nemusela.

ŠÁRKA

Paní učitelka Šárka vykonává praxi 10 let. Většinou se o informaci o rozvodu dozví od matky. Snaží se navázat s rodiči otevřený kontakt. Tato informace u ní vede ke zvýšené pozornosti na případné změny v chování dítěte. Přístup k němu nemění, pouze pokud by odchylky v chování byly markantní, pak je řeší s dítětem, posléze s rodiči. Projevy zaznamenala za svou praxi jednou, kdy se začalo pomočovat a nechtělo být vyzvedáváno otcem. Avšak toto dítě působilo nevyrovnaně již v době dávno před rozvodem. Společné charakteristiky nemají. Buď se uzavřou do sebe, nebo naopak upozorňují agresí, předvádějí se. „Mohou se také projevit ve vztahu k hračkám – bijí je, křičí na ně.“ Mezi společné potřeby dětí patří pocit jistoty alespoň v mateřské škole. Způsoby naplňování jejich potřeb je posilovat sebedůvěru, chválu a ocenění. S dětmi pracuje běžným způsobem. Většinou vážnější změny v chování nepozoruje. Pokud není

hluboce zasaženo, zapomene v mateřské škole, co se děje doma. Pokud by byla potřeba, volila by při komunikaci formu vymyšleného příběhu na téma mamka a tatka při raním kruhu. Ve své práci jí pomáhají rozhovory s kolegyněmi, ale také vývojová psychologie.

ZUZANA

Paní učitelka Zuzana vykonává práci učitelky 8 let. O rozvodu se dozvídá od rodičů, od dětí, z evidenčních listů. Pokud rozvod proběhl dříve, tak informace o rozvodu pro ni není podstatná. Jinak se snaží získat informaci, jak rodiče spolu komunikují, pokud existuje nějaké vyjádření od soudu. Setkala se s tím, že si rodiče předávali vzkazy přes dítě nebo prostřednictvím mateřské školy. Zde se má na pozoru a dítě sleduje. Za její působení v MŠ nebyla svědkem destruktivních dopadů rozvodu. „Dítě maximálně nevědělo, který z rodičů přijde, a bylo tedy neklidné. Někteří se dokonce cítily výjimečný tím, že mají dva tatínky, dva pokojíčky..“ S počátky neuróz nebo somatickými dopady u dítěte nepozorovala. Společné charakteristiky dle učitelky nemají, záleží na osobnosti dítěte, na způsobu chování rodičů, pevnosti rodinného zázemí. Uvádí, že velmi důležitou roli hraje přítomnost sourozence, dítě má k problému partáka. Mezi společné potřeby dětí z této skupiny patří vědomí – někam patřím, mají mě rádi. Je důležité zvnitřňovat dítěti skutečnost, že za nic nemůže.

K naplňování potřeb dětí využívá způsoby a nástroje komunikace běžně používané v mateřské škole. Pracuje s nimi zcela běžnými způsoby, např. rozhovory, diskuze, dramatizace, vypravování. Zařazuje i dětskou jógu a meditaci, podporuje u dětí sebevědomí, bezpodmínečné přijetí. V práci jí pomáhá rozebírání situací anonymně, na internetových fórech čerpá z literatury nebo od kolegyň. Pomáhá jí také kontakt s rodiči.

JANA

Paní učitelka Jana vykonává praxi akorát 5 let. O rozvodu se dozvěděla od rodičů nebo přímo od dětí. Snaží se získat o dané situaci informace, které jsou pro učitele důležité, stejně tak i informace o tom, jak dítě tuto situaci snáší. Snaží se vždy dítěti porozumět a získat jeho důvěru. Každé se k této situaci staví jinak, ale vždy ho rozvod nějakým způsobem ovlivnil. Většinou se setkala s pasivitou dítěte, uzavřením se do sebe nebo se

izolovalo od ostatních. Projevy byly málo radostné nebo málo emotivní, v jednom případě se setkala se vzdorovitým a agresivním chováním. Podle ní společné charakteristiky nebo společné způsoby chování nemají. Společné potřeby dětí jsou stejné jako dětí ostatních. Pro ně je důležité pocít bezpečí, jistoty a důvěry. „Každopádně, tyto děti jsou především zraněné, v těchto potřebách jsou méně důvěřivé a nejisté.“ K naplňování jejich potřeb je vhodné chování učitelky a celé třídy. Avšak paní učitelka uvádí, že mnohem důležitější je způsob, jak se k situaci staví rodiče. Důležitá je hlavně empatie a vlídný přístup k dítěti, učitel může být dobrým prostředníkem a koordinátorem skupině dětí. Potřebují mít pocít důležitosti. Nesmírně důležitá je komunikace s dítětem a říkat mu pravdu. Paní učitelce pomáhá v práci vhodná komunikace s dítětem i s rodiči. Občas doporučila návštěvu PPP.

HANA

Paní učitelka Hana pracuje v mateřské škole 7 let. O rozvodu se dozvěděla od rodičů, eventuálně z doslechu. Když se dozví tuto informaci, hlavou se jí promítá, jak rodina funguje, jaké jsou v ní vztahy, kolik volného času s dítětem každý rodič tráví a zda-li si některý z nich dítě například "nekupuje". Intuitivně dítě víc pozoruje, ale jinak mezi dětmi nedělá žádné rozdíly, přistupuje k nim stejně, nelituje je. Na jejich projevech nikdy nebylo poznat, že se něco děje. Vypozorovala, že bývají více mazlivé, ale to jsou občas všechny. Nemyslí si, že by nějaké společné potřeby děti měly. V práci ji pomáhají rozhovory v komunitním kruhu, hledáním řešení v modelových situacích a zařazuje individuální přístup.

9.3.2 Analýza rozhovorů podle kategorií

1. kategorie

Změna chování dětí

Eva	Ano – individuální
Iva	Ano – individuální
Alice	Ano – individuální
Petra	Ano – individuální
Alena	Ano – individuální
Šárka	Ano – individuální
Zuzana	Ne
Jana	Ano – individuální
Hana	Nebylo poznat

V této 1.kategorii jsem analyzovala, jestli se změnilo chování dítěte. Sedm paní učitelek zaznamenalo změnu chování a všímají si individuálních rozdílů. Dvě respondentky nepoznaly na dětech změnu v chování.

Například:

Paní učitelka Eva uvádí: „Toto je velmi individuální. U předškolních dětí jsem si změň všimla, u malých ne.“

Paní učitelka Alena uvádí: „Někdy bylo vidět ještě dřív, než jsme se dozvěděli o rozvodu, že se něco děje.“

2. kategorie

Změny potřeb a projevů dětí

	Potřeby	Projevy
Eva	Bezpečí, bezpodmínečné přijetí, jistota	Plačtivost, uzavírání se do sebe
Iva	Podpora, aby překonaly ostych a strach z chyb, podpora sebevědomí	Nejisté
Alice	Empatický přístup	Plačtivé, mazlivé, agresivní, žádná reakce
Petra	Neliší se od potřeb ostatních dětí	Citlivější, plačtivější, uzavřený, bojácný
Alena	Pocit nepotřebnosti, cítit se partnerem, důležitým článkem	Poutá na sebe pozornost-škrábe, kouše, živé dítě se stáhne do sebe
Šárka	Pocit jistoty, podpora sebedůvěry, chvála, ocenění	Jeden případ pomočování, předvádějí se, agrese
Zuzana	Vědomí, že ho mají rádi a někam patří, ujistit, že za nic nemůže	Pocit výjimečnosti, neklid (neví, kdo ho vyzvedne z MŠ)
Jana	Jistota, bezpečí, důvěra, povzbuzení, úspěch, uznání	Málo radostné, emotivní, agrese, vzdor
Hana	Nemyslí si	Možná mazlivé

Nejprve jsem analyzovala potřeby dětí z rozvedených nebo rozvádějících se rodičů. Dvě respondentky uvádí, že se neliší od potřeb ostatních dětí. Sedm učitelek zaznamenalo, že se změnily jejich potřeby, které uvádějí například jako pocit nepotřebnosti, bezpodmínečného přijetí, podpora sebedůvěry a s tím související chvála, ocenění. Potřebují také poznat úspěch a uznání, vědomí, že někam patří. Dvě respondentky uvádějí společnou potřebu pocitu bezpečí a jistoty. Druhá část tabulky je zaměřena na jejich projevy. Z analyzovaných dat jsem získala informace, že se mění projevy dětí této skupiny. Tři respondentky se shodují na plačtivosti dětí, dvě zaznamenaly zvýšenou mazlivost a agresivitu. Jedna z dotázaných se setkala u dítěte s pomočováním. Čtyři uvádí nejistotu, poutání pozornosti, uzavřenost, bojácnost.

Např. v potřebách dětí učitelé zmiňují:

Paní učitelka Iva uvádí: „Potřebovaly by víc podpory, aby překonaly ostych a strach z

chyby, větší vedení při samostatných činnostech a podporu vlastního sebevědomí.“

Paní učitelka Alena uvádí: „Určitě nechtějí zažívat pocit nepotřebnosti, chtějí se cítit partnerem, důležitým článkem ve skupině dětí,“

Paní učitelka Šárka uvádí: „Dítě, pokud nemůže mít pocit jistoty doma, mělo by jej pocítit alespoň v mateřské škole. Podporujeme jeho sebedůvěru, chválíme a oceňujeme.“

Paní učitelka Jana uvádí: „...myslím si, že je pro tyto děti nejdůležitější pocit bezpečí, jistoty a důvěry. Každopádně tyto děti jsou především zraněné v těchto potřebách a jsou nedůvěřivé a nejisté. Potřebují dostatečné povzbuzení, oporu a zažívat pocit úspěchu a uznání.“

Jaké jsou projevy dětí v mateřské škole v době rozvodu nebo krátce po rozvodu rodičů je patrné z rozhovorů s jednotlivými respondentkami.

Například:

Paní učitelka Eva uvádí: „Pokud vidím, že je plačtivé nebo potřebuje pomazlit, jsem nablízku. Pokud vidím, že se např. uzavírá do sebe, snažím se ho namotivovat.“

Paní učitelka Alice uvádí: „Dítě bylo plačtivé a přehnaně mazlivé, ale také agresivní vůči ostatním dětem. U dalšího dítěte naopak nepozoruji žádnou reakci.“

Paní učitelka Zuzana uvádí: „Dítě maximálně nevědělo, který z rodičů přijde a bylo tedy neklidné. Někteří se dokonce cítili výjimečné tím, že mají dva tatínky, dva pokojíčky...“

Paní učitelka Jana uvádí: „Projevy dětí byly málo radostné a emotivní. V jednom případě jsem se setkala se vzdorovitým a agresivním chováním.“

3.kategorie

Společné znaky chování

Eva	Nemůže potvrdit
Iva	Klidnější až zakřiknuté
Alice	Plačtivost, mazlivost, agresivita
Petra	Nemají
Alena	Opak jejich běžného chování
Šárka	Uzavřenost, agrese, předvádějí se
Zuzana	Nemůže jasně odpovědět
Jana	Pasivita, nemluvnost, uzavřenost
Hana	Mazlivost

V této třetí kategorii jsem analyzovala, zda děti vykazují společné znaky chování. Tři respondentky nemohou potvrdit společný znak, dvě se setkaly s agresivním chováním, čtyři respondentky vnímají děti jako zakřiknuté, mazlivé, uzavřené.

Například:

Paní učitelka Iva uvádí: „....spíš klidnější až zakřiknuté, nechtěly se moc projevat ve skupině.“

Paní učitelka Alena uvádí: „....mohou zcela změnit své chování, opačným způsobem.“

Paní učitelka Zuzana uvádí: „ Nevím. Tady nemohu jasně odpovědět. Záleží na osobnosti dítěte, na způsobu chování rodičů, na průběhu řízení, pevnosti rodinného zázemí a dále. Velmi důležitou roli hraje také přítomnost sourozence, dítě má v problému parťáka.

Paní učitelka Jana uvádí: „....tak to byla pasivita, nemluvnost a uzavřenost.“

4. kategorie

Způsoby komunikace

Eva	Běžné metody, naslouchání, rozhovory, diskuse
Iva	Podpora, klid na činnosti, pravidelnost, řád, předvídatelnost
Alice	Chovat se k dětem stejně jako k ostatním, pochovat, pohladit, pochválit
Petra	Chovat se k dětem stejně jako k ostatním, dle potřeby
Alena	Snaha o zapojení do činností, ale nenutit
Šárka	Chovat se běžným způsobem, dle potřeby otevře téma v ranním kruhu
Zuzana	Běžné metody, rozhovory, diskuse, dramatizace, vypravování
Jana	Empatie, vlídný přístup, spolupráce, budovat důvěru
Hana	Chovat se běžným způsobem, nelitovat

Ve čtvrté kategorii jsem analyzovala, jaké způsoby používají respondentky v komunikaci s dítětem. Šest respondentek volí běžné chování a metody. Tři respondentky uvádí např. podporu, empatii, budování důvěry.

Pro doplnění uvádím výňatky z některých rozhovorů.

Paní učitelka Eva uvádí: „Používám běžné metody. Pokud dítě chce o problému mluvit, vždy se snažím mu naslouchat. Pokud by se mi ve třídě stalo, že dítě bude prožívat rozvod rodičů velmi bouřlivě, věnovala bych se také v kruhu rozhovorům, diskusím, popř. použila bych příběh nebo pohádku...“

Paní učitelka Iva uvádí: „Tak ve školce jim určitě dáváme podporu v sebevědomí, klid na činnost, ať už herní nebo pracovní a hlavně pravidelnost, řád a předvídatelnost.“

Paní učitelka Zuzana uvádí: „Zcela běžnými způsoby. Rozhovory, diskuse, dramatizace, vypravování...“

Paní učitelka Jana uvádí: „Důležitá je také empatie a vlídný přístup k dítěti. Pokud mi dítě důvěřuje a otevře se mi, je s ním lepší spolupráce. Učitel může být také dobrým prostředníkem a koordinátorem dítěte v sociální skupině dětí a může snadněji pomoci dítěti začlenit se mezi skupinu...“

5.kategorie

Využití informace o rozvodu k přístupu k dítěti

Eva	Více dítě pozoruje, aby včas zaregistrovala změny v chování a jednání
Iva	Nemění přístup k dítěti
Alice	Více dítě sleduje
Petra	Shoda dítě – rodič, reakce dítěte
Alena	Více dítě sleduje
Šárka	Zvýšená pozornost na chování dítěte
Zuzana	Sleduje chování dítěte, jak vypadá, je – li unavené
Jana	Získat informace od rodičů – lépe tím pochopí dítě
Hana	Více dítě sleduje

V páté kategorii jsem analyzovala využití informace o rozvodu a jak ovlivní jednotlivé respondentky v přístupu k dítěti. Pro všechny jsou informace k rozvodu důležité. Pouze jedna z dotázaných nemění přístup k dítěti, ostatní více děti sledují, jedna respondentka se snaží získat více informací od rodičů.

Například:

Paní učitelka Eva uvádí: „Většinou dítě více pozoruji, abych včas zaregistrovala případné změny v chování a jednání dítěte a případně mu pomohla se v situaci, ale i v sobě, lépe zorientovat.“

Paní učitelka Petra uvádí: „Snažím se zjistit, zda jsou rodiče ve shodě, zda jsou schopni se dohodnout o budoucích událostech, zda to oznámili dítěti a vysvětlili mu, co bude následovat, jak dítě reagovalo na novou informaci, jak bude dál probíhat komunikace s oběma rodiči

Paní učitelka Zuzana uvádí: „...úplně hladký průběh rozvodu nebude. Zde se mám na pozoru. Sleduji, jak se dítě chová, jak vypadá, zda chodí do mateřské školy unavené.“

Paní učitelka Jana uvádí: „ Vždy, když učitel chápe situaci v rodině a má o ní informace, tak lépe pak pochopí i dítě. Určitě se změní přístup k dítěti a nahlížení na něho, protože

právě v tuto chvíli dítě potřebuje něco jiného. Já se vždy snažím dítěti porozumět a získat jeho důvěru. Řekla bych, že tato cesta je tou správnou cestou, jak pomoci dítěti zvládnout pro něj, tak těžkou situaci.“

6. kategorie

Způsob naplňování potřeb dětí v rámci MŠ

Eva	Komunikace s matkou, otcem ideálně s oběma
Iva	Citlivý přístup, samostatnost, mít radost i z malého úspěchu
Alice	Dítě nepřetěžovat, pochovat, pohladit, pochválit
Petra	Sledovat chování dítěte, opora, vyslechnutí dítěte
Alena	Milá komunikace, vědomí, že jsme tu pro dítě
Šárka	Pocit jistoty, sebedůvěra, chvála, ocenění, naslouchat
Zuzana	Komunikace
Jana	Přístup učitelky i celé třídy
Hana	Nemyslí si

Jaké používají způsoby k naplňování potřeb jednotlivé respondentky jsem analyzovala v šesté kategorii. Jak je patrné, tři učitelky ukazují na důležitou potřebu komunikace rodiče s pedagogem. Jednotlivé respondentky volí k naplnění potřeb dítěte např. podporu, pohlázení, samostatnost, pochválení, naslouchání – vždy podle potřeby dítěte.

Například:

Paní učitelka Eva uvádí: „Zde hraje nezastupitelnou roli právě rodina, tu mateřská škola nemůže nahradit. Je pouze její prodlouženou rukou. Tady si myslím, že na místě je dialog s matkou, popřípadě s otcem, pokud to lze.“

Paní učitelka Iva uvádí: „Myslím tím, že k nim musíme mít citlivý přístup, ale tím, že je budeme vodit za ruku jim moc nepomůžeme. Pomáhá, když problém vyřeší samy s malou dopomocí a podporou a taky je naučit se radovat i z malého úspěchu.“

Paní učitelka Alice uvádí: „Je dobré tyto děti neprotěžovat, ale chovat se k nim stejně jako k ostatním, dle potřeby pochovat, pohladit, pochválit.“

Paní učitelka Alena uvádí: „No, viděla bych to na milou komunikaci a je jedno, jestli to dítě s vámi komunikuje více nebo méně. Pokud mluví více, je potřeba jej vnímat a dát to dítěti najevo, ale naopak, když nekomunikuje, nenutit ho, ale dát mu na vědomí, že jste tu pro něj.“

9.3.3 Shrnutí výsledků

V rámci výzkumu nás zajímalo, nakolik pozorují paní učitelky v mateřské škole změny chování dětí v průběhu rozvodu a po rozvodu rodičů. Sedm z dotazovaných pedagogů uvádí, že u dětí pozorovaly změny nálad, ale u každého dítěte je změna individuální. Dvě z dotázaných respondentek nepozorovaly významné změny v chování. Uvádí, že nebyla poznat změna chování dětí této skupiny. Analýza dat shrnutá ve druhé a třetí kategorii dala odpověď na druhou výzkumnou otázku, jaké změny pozorují pedagogové v potřebách, projevech a chování dětí z rozvedených nebo rozvádějících se rodin v prostředí mateřských škol. Ve druhé kategorii jsem se zaměřila na potřeby a projevy dětí. Pouze dvě respondentky uvedly, že potřeby dětí se neliší od ostatních. Ostatní uvádějí odlišné potřeby dětí, a to většinou pocit vědomí, že ho mají rádi a někam patří. Důležitou potřebou je podpora, aby překonaly ostych a strach z chyb a s tím související podpora jejich sebevědomí, úspěchu a uznání. Dvě respondentky se shodly na společné potřebě jistoty a bezpečí. Projevem dětí je plačtivost, uzavřenost a protipólem je projev agrese, poutání pozornosti až přehnané předvádění a s tím pocit výjimečnosti. Jedna z učitelek uvádí, že se dítě začalo pomočovat. Třetí téma analýzy je, zda respondentky vyzorovaly společné znaky ve způsobu chování. Uvádějí, že u dětí se projevovaly způsoby chování jako je uzavřenost, agrese, pasivita, nemluvnost a mazlivost. Tři nemohou potvrdit žádné společné způsoby chování, pouze jedna vyzorovala, že jsou klidnější až zakřiknuté. Analýza dat shrnutá ve čtvrté kategorii nám dává odpověď na výzkumnou otázku, jaké způsoby komunikace a práce pedagogové využívají a považují za efektivní. Podle respondentek je vhodné se chovat k dítěti stejně jako k ostatním a zachovat běžný denní řád, klid a pravidelnost v činnostech. Používat běžné metody

komunikace, jako je naslouchání, diskuse, rozhovory a vlídný přístup. Důležitým způsobem je empatie paní učitelky a tím vybudování důvěry u dětí. Jedna z respondentek také uvedla důležitost zapojení dětí do činností, ale v žádném případě je nenutit. Další pátá kategorie dává odpověď na výzkumnou otázku, zda a jakým způsobem pedagog využívá informace o rozvodu rodičů dítěte. Analýza ukázala, že šest učitelů dítě sleduje za účelem včasného rozpoznání změny v chování a jednání, jeden z nich se zaměřuje, zda - li je dítě unavené. Pro jednoho je důležité získat informace od rodičů, aby mohl lépe pochopit dítě a jeden respondent nemění přístup. Šestá kategorie se zaměřuje na výzkumnou otázku, jaké způsoby naplňování potřeb dětí ze strany pedagogů. Dotazované respondentky využívají milou komunikaci, a hlavně citlivý přístup spočívající v pohlázení, pochvale a pochování. Respondentky ve výzkumu vyzdvihují i potřebu naslouchání a pocitu opory. Jedna používá k naplňování potřeb i komunikaci s matkou a s otcem, kteří mohou nastínit způsob individuálního přístupu k dítěti.

10 Diskuse

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké změny v potřebách a chování dítěte pedagogové vnímají v období rozvodu jeho rodičů nebo v porozvodovém období a jak pracují s těmito dětmi. Jak uvádí Helus (2007), úkolem rodiny je realizovat svoji funkčnost vůči dítěti. Těžko najdeme prostředí, které by tak jako ono odpovídalo potřebám dětí a dospívajících. Rodina tak vytváří podmínky pro jejich rozvoj osobnosti, včetně úspěšnosti ve vzdělání. Pro dítě předškolního věku jsou rodiče nejdůležitější. Napodobuje je, rád by se jim zavděčil, přebírá jejich názory (Beníšková, 2010). Podle Špaňhelové (2010) je také důležitá přítomnost sourozence. Mohou se na sebe spolehnout, podpořit se. Naopak, jedináček se může cítit osamělý. Zde se opět ukazuje, jak důležitá je komunikace rodičů.

Po nástupu do mateřské školy se pro dítě stává další důležitou osobou paní učitelka. Jak je patrné z jednotlivých rozhovorů, pro respondentky jsou důležité informace o rozvodu. Dávají jim impulz k dalšímu přístupu k dítěti, k rozpoznání změny chování dítěte.

Mateřská škola by měla dostat informaci od rodičů a jejich rozvodu. Pokud se tak

nestane, radí poradenská psycholožka PhDr. Ivana Halíková, aby se pedagožky nebály rodičů zeptat. „Považuji za užitečné i na třídních schůzkách motivovat rodiče k tomu, aby podobné závažné změny v životě a režimu dítěte školce oznamovali. Můžeme při té příležitosti rodičům vysvětlit, že dítě bude potřebovat více podpořit, že bude vyžadovat trochu jiný přístup – pokud ale učitelka informaci nemá, nemůže s ní pracovat“. Pro učitele je důležité zachovat neutrální postoj. Nemá možnost udělat si objektivní názor, ani to není k tomu není kompetentní. Pokud má učitelka pocit, že dítě přestává tuto situaci s rozvodem zvládat, je dobré doporučit návštěvu odborníka. Ten bude situaci s rodiči a dětmi řešit, protože školka takovým zařízením není. Pokud se rodiče neshodnou a dojde k rozvodu, nebo k němu došlo před nástupem do mateřské školy, jsou tyto informace důležité pro paní učitelku. Lépe chápou změnu chování dítěte (Kramulová,2012, s.1-2).

Jak ukazuje výzkum, respondentky volí různé způsoby komunikace a naplňování potřeb těchto dětí. Každé dítě je individualitou, proto je více než vhodné ke každému přistupovat jiným způsobem. Ukazuje se, jak důležitá je komunikace mezi dítětem a pedagogem, pedagogem a rodičem.

„Každý člověk – a zejména vychovatel a učitel – by se měl snažit, aby se stal profesionálem v komunikaci. Vhodně použitým slovem můžeme povzbudit, potěšit, ale i ranit a znechutit“ (Zelinková,2007, s. 69). Poradenská webová stránka pro rodiče a učitele Šance dětem (2012), předkládá výčet psychosomatických reakcí, které respondentky výzkumu mohou potvrdit jen z části. Výzkum ukázal, že paní učitelky se setkaly s pomočováním, pocitem viny, zvýšenou ukázněností, lhostejností a zamlklostí. Naopak se ve výzkumu neprokázaly dětské noční běsy, lež, drobné krádeže zhoršení vztahů mezi vrstevníky, tikové poruchy ani separační úzkostné poruchy.

11 LIMITY TOHOTO VÝZKUMU

Výzkum BP nabízí vhled do názorů a zkušeností předškolních pedagožek pracujících s dětmi z rozvedených rodin. Mapuje, jaké projevy u těchto dětí sledují a jaké přístupy práce hodnotí jako užitečné. Výzkum má určité limity a zjištění se nedají zobecnit. Počet respondentů je nízký, vzorek není standardizovaný. Z metodologického hlediska by bylo dobré použít i jiné zdroje informací, než jsou uvedené rozhovory s učitelkami mateřských škol, například pozorování dětí v době rozvodu nebo krátce po něm, získat

zkušenosti s projevy dětí z pohledu rodičů.

12 ZÁVĚR

V teoretické části bakalářské práce nabízím souhrn informací o rozvodu v obecné rovině, specifika vývoje dítěte předškolního věku, jeho chování a prožívání, informace o problémovém chování a psychologických aspektech dopadu rozpadu rodiny na děti zejména předškolního věku. Na začátku této práce se zmiňuji o tom, co může vést rodiče k rozhodnutí rozvést se, jaký vliv na děti má rodinné prostředí. Začlenila jsem do této práce základní funkce rodiny pro dítě tak důležitou. Je také potřeba si uvědomit, že rozvod je důležitým zásahem v životě dítěte a porozvodovou péčí v něm nastávají změny. Nestrádá nejen po citové stránce, ale zasahuje do dalších oblastí jeho života, např. životní úrovně. Charakterizovala jsem i předškolní věk. Pro děti jsou také důležité sourozenecké vztahy, co pro ně znamenají v době rozvodu a jak situaci vnímá jedináček se zabývám v jedné kapitole. Do této práce jsem začlenila reakce psychosomatické, které bývají na rozvod různá, vzniku obranných mechanismů. Můžeme se také setkat s dítětem, který zavrhne jednoho z rodičů. Je pro něj pohodlnější přizpůsobit se požadavkům na jeho chování, pokud se vnější prožitek liší od vnitřního. V poslední kapitole zmiňuji, jak je důležitá spolupráce učitel – rodič. Informace bývají pro paní učitelku důležité a potřebuje je k dalšímu přístupu k dítěti. Důležitým článkem v životě dítěte je také paní učitelka, která se ho snaží v nelehké situaci vést k učení, ale i k získání životních hodnot, které ho budou provázet životem. Zde se také v jedné kapitole zaměřuji na adaptaci dětí na mateřskou školu. Jak ukázal výzkum, paní učitelky změny u dětí vnímají, dětem se věnují a daří se je podpořit určitými přístupy při jejich adaptaci. Dítě je jako rostlina. Pojdme o něj pečovat tak, aby nám „rostlinka“ vyrostla a vykvetla do podoby, která by obohatila a dělala radost naší společnosti.

POUŽITÉ ZDROJE

BENÍŠKOVÁ, Tereza. *Když dítě lže*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2309-9.

BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-843-2.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Havlíčkův Brod: Grada, 2005. ISBN 978-80-247-0870-6.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-897-0.

NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3181-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

ZELINKOVÁ, Milota. *Hry pro rozvoj emocí a komunikace*. Praha: Portál, 2007, s. 139. ISBN 978-80-7367-197-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE

AZ LEGAL, advokátní poradna. *Společná péče o dítě a jak na ni?* [online]. 2021 [cit. 2021-6-28]. Dostupné z: <https://azlegal.cz/spolecna-pecce-o-nezletile-dite-a-jak-na-ni/>

HÖHNE, Sylva a Jana PALONCYOVÁ. *Péče o děti po rozvodu či rozchodu* [online]. 2019, 14-15 [cit. 2021-6-29]. Dostupné z: https://praha.vupsv.cz/Fulltext/vv_002pdf

KRAMULOVÁ, Daniela. *Rozvod rodičů zasahuje i do školky* [online]. 2012, 1-2 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.mskopretina.cz/poradna/rozvod.pdf>

PREUSS, Ondřej. *Co obnáší střídavá péče* [online]. 2019 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <https://dostupnyadvokat.cz/blog/stridava-pecce>

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Šance dětem: Vliv rozvodu na duši a chování dítěte* [online]. 2012 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/vliv-rozvodu-na-dusi-chovani-ditete>

TOMEŠOVÁ, Jana. *Syndrom zavrženého rodiče* [online]. 2019, 1 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/syndrom-zavrzeneho-rodice>

ZORMANOVÁ, Lucie. *Adaptace dětí na mateřskou školu* [online]. 2019 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/22029/ADAPTACE-DETI-NA-MATERSKOU-SKOLU.html/>

SEZNAM PŘÍLOH

Přepsané rozhovory s jednotlivými učitelkami mateřských škol.

ROZHOVORY

Rozhovor č.1

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

V mateřské škole pracuji pět let.

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

Ano. Pár případů jsme mezi dětmi měli. Pracuji převážně s věkovou kategorií 3-4,5 let, která, dle mého mínění, ještě nedokáže své emoce relevantně pojmenovat, popřípadě vůbec rozvod neregistrují, pokud rozkol mezi oběma rodiči nezasahuje přímo jejich potřeby.

Jak jste se o rozvodu dozvěděla?

O případných rozvodech se většinou rozpovídala matka, aby uvedla do kontextu případné změny v chování dítěte. Mezi řádky se ovšem dalo vyčíst, že takto jednala i z popudu sdílet svůj problém.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu? Většinou dítě více pozoruji, abych včas zaregistrovala případné změny v chování a jednání dítěte a případně mu pomohla se v situaci, ale i v sobě, lépe zorientovat. Paradoxně je to výborná linka k prosociální výchově.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Určitě se nesnažím jednat s ním explicitně jinak než s ostatními. Pokud nevidím u dítěte žádné změny, nic neměním. Pokud vidím, že je plačtivé nebo potřebuje pomazlit, jsem nablízku. Pokud vidím, že se např. uzavírá do sebe, snažím se ho namotivovat. Vždy však nenásilnou cestou. A pokud vidím, že dítě rezoltně odmítá, netlačím na něj. Někdy je potřeba danou situaci si takzvaně „odžít“, jde o zkušenost a ta je nepřenosná. Samozřejmě se snažím být v dialogu s rodiči.

Mění se Vaše uvažování o dítěti, máte tendenci mu pomáhat?

Vždy s ohledem na jeho emocionální rozpoložení. Panuje úzus většinou těmto dětem ulevovat a projevovat soucit. Je to v pořádku. Ovšem ne u každé osobnosti, a tou dítěte bezesporu je, vede tento přístup k progresivitě.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Toto je velmi individuální. U předškolních dětí jsem si změn všimla, u malých ne.

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

To nemohu potvrdit.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Z praxe nemohu říct paušálně. Z teoretického hlediska lze vyznačit pocit bezpečí, bezpodmínečného přijetí a jistoty.

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

Zde hraje nezastupitelnou roli právě rodina, tu mateřská škola nemůže nahradit. Je pouze její prodlouženou rukou. Tady si myslím, že je namístě opět dialog s matkou, popř. otcem, popř. s oběma, pokud to lze.

Myslím si, že nejdůležitější akceptovat bezpodmínečné přijetí, kde eliminujeme a odstraňujeme případný pocity dítěte. To, že se dítě vinilo z rozchodu rodičů, jsem se setkala nejčastěji.

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říct, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo?

Používám běžné metody. Pokud chce dítě o problému mluvit, vždy se snažím mu naslouchat. Pokud by se mi ve třídě stalo, že dítě bude prožívat rozvod rodičů velmi bouřlivě, věnovala bych se také v kruhu rozhovorům, diskusi, popř. bych použila příběh nebo pohádku, popř. divadlo, nemluvila bych konkrétně, ale formou zástupných předmětů.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Někdy jsem konzultovala chování dítěte u starší a zkušenější kolegyně. Někdy jsem vyhledala odbornou literaturu.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné, neefektivní?

Nesetkala.

Rozhovor č.2

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

Jako učitelka pracuji 6,5 roku.

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

S rozvádějícími se ne, ale s rozvedenými často.

Jak jste se o rozvodu dozvěděla?

Již při nástupu do školky, měly děti tyto informace často uvedené v přijímacích dokumentech.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu?

Je mi těch dětí líto, často to pro ně představuje neustálé cestování a nevyznají se v tom, jak o sobě rodiče mluví před dítětem. Mají rádi oba rodiče, ale v tomhle věku ještě nemají jasný názor a přijímají ten od rodičů, který se mění podle toho, u kterého z rodičů jsou.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Myslím, že vzhledem k tomu, že jsem zatím žádným rozvodovým řízením neprošla, v průběhu školní docházky dítěte se můj přístup k dítěti nemění. Děti přišly a dohadování okolo rozvodu už mělo za sebou. Snažím se vidět dítě i s jeho zvláštnostmi a potřebami, musím ale říct, že děti, které měly tuto zkušenost, byly velmi nejisté. Bylo potřeba je pořádkem ujistovat, že se nazlobíme, že všechno, co řekne, je v pořádku.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Tak určitě, už jak už jsem říkala, děti byly velmi nejisté, často zakřiknuté. Jeden chlapeček se dokonce bál, že se na něj zlobíme, protože se maminka hádala s paní učitelkou. Měl dojem, že je to kvůli němu, ale důvod byl v podávání informací zákonným zástupcům, které si rodiče nevyřešili dopředu.

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

Děti, se kterými jsem se zatím setkala, byly spíše klidnější, až zakřiknuté, nechtěly se moc projevovat ve skupině a vyhledávaly spíše společnost učitelky.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Potřebovaly víc podpory, aby překonaly ostych a strach z chyby, větší vedení při samostatných činnostech a podporu vlastního sebevědomí.

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

Určitě jim vyhovuje přiměřená pozornost, ale zase je nezahlcovat a nepřepečovávat, dát jim ale dostatek času a spíš vést k samostatnosti. Myslím tím, že k nim musíme mít citlivý přístup, ale tím, že je budeme neustále vodit za ručičku, jim moc nepomůžeme. Pomáhá, když problém vyřeší samy s malou dopomocí a podporou a taky je naučit se radovat i z malého úspěchu.

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říct, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo?

Tohle jsem částečně odpověděla k předešlé otázce. Tak ve školce jim určitě dáváme podporu v sebevědomí, klid na činnosti, ať už na herní nebo pracovní a hlavně pravidelnost, řád a předvídatelnost. Nemyslím, že školka má klapat přesně podle hodin, ale jsou místa, která jsou stále stejná. Třeba sled činností – hraní, cvičení, svačina, vycházka..., ale i situace v činnostech, kdy má každý svůj prostor se vyjádřit a dítě ví, že se nikdo nebude smát, prostě nebude. Těmto dětem tento stereotyp podle vyhovuje. Jasná pravidla.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Ve školce školního poradce nemáme. V těchto situacích nám hodně pomáhá, když si situaci vysvětlíme s rodiči dopředu, než dítě nastoupí. Dříve docházelo k tomu, že nás třeba jeden z rodičů požádal o informace o dítěti a my mu je ze zákona poskytly. Druhý rodič se cítil dotčený, a poté s námi jednal velmi podrážděně. Nyní už dopředu řekneme rodičům, že nárok na informace mají oba rodiče a je na nich, jak budou spolupracovat spolu i se školkou v zájmu dítěte. V takových situacích nám pomáhá paní ředitelka. Zatím nebylo nutné vyhledat dalšího odborníka.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Zatím ne.

Rozhovor č.3

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

32 let.

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

Ano.

Jak jste se o rozvodu dozvěděla

Buď ze zápisových listů, nebo od rodičů samotných.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu?

Ve všech případech mi je v první řadě líto dětí, protože bohužel málokdy jsou rodiče schopni a ochotni se domluvit tak, aby tím dítě netrpělo.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Ke všem dětem přistupuji stejně. Vlastně, když se nad tím zamyslím, více ho sleduji.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Ano. Dítě bylo plačtivé a přehnaně mazlivé, ale také agresivní vůči ostatním dětem. U dalšího dítěte naopak nepozoruji žádnou reakci. Je to značně individuální.

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

Výše uvedené znaky jsou běžné. Patří sem plačtivost, přehnaná mazlivost či agresivita.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Společné potřeby ani tak ne, spíše empatický přístup učitelek.

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

Je dobré tyto děti před ostatními neprotěžovat, ale chovat se k nim stejně jako k ostatním, dle potřeby pochovat, pohladit, pochválit.

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říci, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo?

Tady bych asi zvolila stejnou odpověď jako k předchozí otázce.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Poslední 4 otázky jsou obdobně laděné. Za léta praxe jsem se naučila jednotlivým dětem nenadržovat, ať už jsou v jakékoliv životní situaci. Ke všem přistupuji stejně spravedlivě, důsledně a s velkou empatií. Když jsem začínala jako učitelka, konzultovala jsem občas chování dítěte s mojí kolegyní. Jinak jsem si uměla s danou situací vždy poradit.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Ne, nesetkala.

Rozhovor č.4

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

36 let, byla jsem učitelka MŠ, ředitelka MŠ, vedoucí učitelka, zástupce ředitele pro předškolní vzdělávání, ale vždy s přímou výchovnou činností

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

S dětmi rozvádějících se nebo rozvedených rodičů jsem se setkala mnohokrát.

Jak jste se o rozvodu dozvěděla?

O situaci jsem se dozvěděla při přijímání dětí k docházce do MŠ, kdy zjišťujeme, kdo je pověřen rodiči vyzvedávat dítě z MŠ v průběhu docházky dítěte do MŠ. V případě úpravy styku dítěte s jedním se zákonných zástupců, nebo když rodiče mají uzavřenou soudní dohodu a tu respektujeme. Situaci většinou oznamuje matka dítěte, ve většině případů jsme v kontaktu spíše s matkami.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu?

Co pro mě informace znamená? Snažím se zjistit, zda jsou rodiče ve shodě, zda jsou schopni se dohodnout o budoucích událostech, zda to oznámili dítěti a vysvětlili mu co bude následovat, jak dítě reagovalo na novou informaci, jak bude dál probíhat komunikace s oběma rodiči.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Můj přístup k dítěti se nemění, možná jsem pozornější na případné změny nálady nebo chování, snažím se, aby pobyt v MŠ probíhal ve stejném režimu jako před rozvodem rodičů.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Chování dětí je velmi individuální. Někdo byl citlivější, plačtivější, uzavřený, bojácný, nejistý při činnostech. V jiných případech bylo dítě i při malém konfliktu útočné až agresivní, vztekem vynucovalo své postoje a požadavky a někdy jsem nevypozorovala žádné změny.

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

Podle mého názoru tyto děti nemají společné charakteristiky, každé dítě je osobnost a myslím si, že velice záleží na přístupu obou rodičů k takovéto situaci.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Společné potřeby dětí této skupiny se v MŠ neliší od ostatních dětí.

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

Jak naplňovat potřeby těchto dětí? Podle mého názoru pozorně sledovat chování dítěte, vyslechnout vždy jeho názor, poslouchat, dát najevo, že má ve mně oporu a může ke mně vždy přijít.

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říci, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo?

Snažím se k těmto dětem přistupovat stejně jako k ostatním, pokud to situace vyžaduje, tak reaguji podle potřeby.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Co mi pomáhá v práci s těmito dětmi... komunikace s rodiči a jasně nastavená pravidla, která respektují obě strany, v několika případech jsem konzultovala situaci s OSPODEM.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Nesetkala jsem se s nevhodným přístupem učitelky, učitelky jsme velmi empatické (úsměv).

Rozhovor č. 5

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

Ve školství jsem 6 let. Začínala jsem jako asistent pedagoga, ale jako učitelka pracuji 4 roky.

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

Ano, setkala.

Jak jste se o rozvodu dozvěděla?

Dozvěděla jsem se to většinou od kolegyně nebo od dětí. Sami rodiče s tím nepřišli.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu?

Vzpomenu si na své pocity, které jsem zažívala, když se mí rodiče rozváděli a doufám, že to ty děti nemají tak děsivé, jako jsem to měla já. Je mi líto, že někteří rodiče berou rozvod přes jejich děti. Na druhou stranu obdivuji ty, co se dokážou rozvést v klidu a pohodě.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Záleží na tom, jak to dítě prožívá. Jestli je v pohodě nebo se s ním něco děje a je to vidět. Jinak se snažím chovat k dítěti stejně jako by se nic nedělo, ale sleduji ho.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Někdy bylo vidět ještě dříve, než jsme se dozvěděli o rozvodu, že se něco děje. Stává se, že dosud klidné dítě chce být středem pozornosti, škrábe ostatní děti, kouše ... a naopak dítě, které bylo živé, se stáhne do sebe.

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

Jak už jsem řekla, mohou zcela změnit své chování, opačným způsobem. Jo a někdy se stává, že nechtějí jít odpoledne ani domů.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Určitě nechtějí zažívat pocit nepotřebnosti, chtějí se cítit partnerem, důležitým článkem ve skupině dětí.

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

No, viděla bych to na milou komunikaci a je jedno, jestli to dítě s vámi komunikuje více nebo méně. Pokud mluví více, je potřeba jej vnímat a dát to dítěti najevo, ale naopak když dítě nekomunikuje, nenutit ho, ale dát mu na vědomí, že jste tu pro něj.

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říct, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo?

Snažím se tyto děti zapojit, ale samozřejmě pokud nechtějí, nenutím je. Když si vzpomenu na sebe a vidím, že to dítě sedí, nehraje si, nechce nic dělat, je mi smutno. Sama za sebe vím, že to chce čas a hlavně je potřeba, aby se rodiče mezi sebou domluvili a to co nejrychleji.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Komunikace s kolegyněmi, jak ony tuto situaci cítí, jak bychom mohly dítěti, aspoň ve školce, pomoci a odvést ho od rodinných problémů. Pokud by se stalo to, že dítě bude nevladatelné, bude

vytvářet problémy, asi bychom se musely obrátit na jinou pomoc. Nejdříve rodiče, jak celou situaci vnímají oni, kdyby to nepomohlo, tak PPP, OSPOD ... ale to, samozřejmě v nejkrajnějším případě. To bych nechtěla zažít, to ne.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Ne, to díkybohu ne. Rozvod je velice křehké téma a učitelky k tomu tak i přistupují. Snaží se mezi sebou vytvořit oporu dítěti, společně se snaží situaci, kterou zažívá, dítěti nepřipomínat, ale naopak jej zabavit tak, aby bylo v klidu a v pohodě.

Rozhovor č.6

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

10 let

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

Ano. Jde o celkem běžnou zkušenost.

Jak jste se o rozvodu dozvěděla?

Snažím se navázat s rodiči otevřený kontakt, buduji důvěru již od první třídy. Většinou to tedy sdělí matka.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu?

Znamená pro mě zvýšenou pozornost na případné změny v chování dítěte.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Přístup neměním, dokud to chování dítěte nevyžaduje.

(mění se Vaše uvažování o dítěti, chování k dítěti, máte tendenci mu pomáhat?)

Možná, že podvědomě ano. Při počtu 24 dětí na třídě však často na těžce individuální přístup nezbývá tolik času. Jak jsem uvedla výše. Pouze, pokud by odchylky v chování byly markantní, řeším s dítětem, posléze s rodiči.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Za svou praxi jsem zaznamenala jeden případ, kdy se dítě začalo znovu pomočovat a nechtělo být vyzvedáváno otcem. Matka se potom s dítětem odstěhovala a dítě začalo docházet do nové MŠ.

Myslím, že tam bylo partnerské soužití problémové již od začátku, dítě působilo nevyrovnaně již v době dávno před rozvozem.

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

Je to různé. Buď se uzavřou do sebe, nebo na sebe naopak upozorňují agresí, předvádějí se.

Mohou se také projevit ve vztahu k hračkám – bijí je, křičí na ně.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Dítě, pokud nemůže mít pocit jistoty doma, mělo by jej pocítit alespoň v MŠ. Podporujeme jeho sebedůvěru, chválíme a oceňujeme.

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

Myslím, že jsou jasné z předchozí odpovědi. Tedy chválit, povzbuzovat, dávat pocit jistoty. V běžných činnostech, naslouchat mu. Na místě je také komunikace s rodiči!!!! (kladen velký důraz)

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říct, co většině dětí pomáhá v

MŠ, co by to bylo?

Pracuji s nimi běžným způsobem. Většinou totiž žádné závratné změny v chování dítěte nepozoruji. Dítě ve školce na to, co se děje doma, zapomene, pokud není hluboce zasaženo, tedy nejsou ohrožovány jeho základní potřeby. A to se mi naštěstí neděje. Pokud má dítě potřebu o tom mluvit, jsem tu. Možná bych téma mamka a tatka otevřela při ranním kruhu. Nemluvila bych konkrétně o někom ze třídy, ale použila třeba vymyšlený příběh.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Rozhovory s kolegyněmi, pomohla mi také vývojová psychologie.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Nevybavuji si.

Rozhovor č. 7

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

8 let

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

Rozvádějících se, rozvedených, nesezdaných, single ..., nabídka je pestrá

Jak jste se o rozvodu dozvěděla?

Od rodičů a někdy od dětí. U již dříve rozvedených rodičů potom z evidenčních listů.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu?

Pokud rozvod proběhl dříve, tak nic. Pokud běží, tak se snažím jemně zjistit, jak spolu rodiče komunikují. Jak matce i otci musím totiž dítě vydat, dokud nemám v ruce vyjádření od soudu. Párkrát se mi totiž stalo, že mě matka prosila, abych dítě nevydávala otci, pokud pro něj přijde. Toto je ovšem protizákonné. Do skončení rozvodového řízení má na dítě stejný nárok každý z rodičů.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Je jasné, že pokud si rodiče předávají vzkazy přes dítě nebo prostřednictvím MŠ, úplně hladký průběh rozvodu nebude. Zde se mám na pozoru. Sleduji, jak se dítě chová, jak vypadá, zdali chodí do MŠ unavené....

Samozřejmě o něm více přemýšlím, pozoruji sebemenší projev emoční nestability. Tady pozor na vytváření domněnek. Každé dítě nemá občas náladu, jeho rozpoložení tedy zákonitě neznamena souvislost s rozvodem.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Za své dosavadní působení v MŠ jsem nebyla svědkem destruktivních dopadů rozvodu na osobnost dítěte. Dítě maximálně nevědělo, který z rodičů přijde a bylo tedy neklidné. Někteří se dokonce cítili výjimečný tím, že mají dva tatínky, dva pokojíčky....

Vyloženě počátky neuróz nebo somatické dopady na dítě jsem nepozorovala

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

Nevím. Tady nemohu jasně odpovědět. Záleží na osobnosti dítěte, na způsobu chování rodičů, na průběhu řízení, pevnosti rodinného zázemí a dále. Velmi důležitou roli hraje také přítomnost sourozence, dítě má v problému parťáka.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Řekla bych, že jde o vědomí „někam patřím, mají mě rádi“ - školka a u rodiny pak podpora ve smyslu „máme tě rádi za to, že jsi, vždy tu pro tebe budeme i když tatínek, nebo maminka), bude bydlet jinde. A hlavně znitřňovat dítěti skutečnost „ty za nic nemůžeš!!!!“

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

Jde o všechny způsoby a nástroje komunikace běžně používané v MŠ?

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říct, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo?

Zcela běžnými způsoby. Rozhovory, diskuse, dramatizace, vypravování....

Nemohu obecně říct, co bych nazvala univerzálním nástrojem-snad bezpodmínečné přijetí a naslouchání, podpora sebevědomí. U dětí všeobecně se snažím budovat

schopnost vyrovnat se s problémem...uvažovat, kriticky myslet, zařazujeme i dětskou jógu a meditaci, na čemž si myslím se dá také stavět do budoucna.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Situace probíráme anonymně na internetových fórech, dále čerpám z literatury nebo od kolegyň. Pomáhá mi také kontakt s rodiči a poznání jejich rodinné situace.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Ne.

Rozhovor č. 8

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

Teď v březnu to je akorát 5 let.

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

Ano, několikrát.

Jak jste se o rozvodu dozvěděla?

Většinou od rodičů nebo přímo od dětí.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu?

Samozřejmě informace o tom, že jsou rodiče rozvedení nebo se rozvádějí je velmi důležitou informací pro učitele, stejně tak i ta informace, jak to podle rodičů dítě snáší a jak se změnilo jeho chování i doma. Lépe nám pak pomůže pochopit změnu chování dítěte.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Vždy když učitel chápe situaci v rodině a má o ní informace, tak lépe pak pochopí i dítě. Určitě se změní přístup k dítěti a nahlížení na něho, protože právě v tu chvíli dítě potřebuje něco jiného. Já se vždy snažím dítěti porozumět a získat jeho důvěru. Řekla bych, že tato cesta je tou správnou cestou, jak pomoci dítěti zvládnout pro něj tak těžkou situaci. Aby se dítě nebálo otevřít se a nemělo strach otevřeně mluvit o svých pocitech a strachu. Je to velmi těžká cesta, protože mi přijde, že tyto děti jsou do sebe velmi uzavřeny a prožívají pocity viny a že jsou na vše sami. Každopádně toto dítě

potřebuje individuální přístup, vlídnost a pochopení.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Každé dítě je jiné a také se k situaci staví jinak, velkou roli také hraje spolupráce a chování mezi rodiči a jakým způsobem rozvod probíhá. Zatím jsem se ještě nesetkala s dítětem, které by rozvod rodičů nějakým způsobem neovlivnil. Většinou jsem se setkala s pasivitou dítěte nebo jeho uzavření do sebe a izolaci od ostatních. Projevy dětí byly málo radostné a emotivní. V jednom případě jsem se setkala se vzdorovitým a agresivním chováním.

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

Jak už jsem řekla v předešlé otázce, tak by to byla pasivita, nemluvnost, málo emotivní projevy, vzdorovité chování a uzavřenost.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Řekla bych, že jsou to základní potřeby, které potřebují i ostatní děti. Myslím si, že je pro tyto děti nejdůležitější pocit bezpečí, jistoty a důvěry. Každopádně tyto děti jsou především zraněné v těchto potřebách a jsou méně důvěřivé a nejisté. Potřebují dostatečné povzbuzení, oporu a zažívat pocit úspěchu a uznání.

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

Určitě jsou vhodné způsoby, jak se chovat k těmto dětem v mateřské škole. Což ovlivňuje především přístup a chování učitelky a celé třídy. Jsou to způsoby, které by se v mateřských školách měli využívat běžně. Ale mnohem důležitější je způsob, jak se k situaci staví rodiče.

Jak se k sobě rodiče navzájem chovají, jak s dítětem mluví a jestli vůbec. Zda spolu rodiče vhodně komunikují před dítětem a dítě není svědkem nevhodných vzorů od rodičů.

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říct, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo?

Důležitá je hlavně empatie a vlídný přístup k dítěti. Pokud mi dítě důvěřuje a otevře se mi, je s ním lepší spolupráce. Učitel může být také dobrým prostředníkem a koordinátorem dítěte v sociální skupině dětí a může snadněji pomoci dítěti začlenit se

mezi skupinu. Děti potřebují mít pocit, že jsou pro skupinu důležité. Toho by si měl učitel všimnout při pozorování skupiny. Děti se mohou také víc otevřít, pokud si s nimi učitel více povídá. Nesmírně důležité je být pro dítě důvěryhodný, mluvit s ním o emocích a říkat mu pravdu.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Velmi důležitá je určitě i blízká spolupráce s rodiči a vytvořit si u nich, stejně jako u dítěte důvěru a hlavně spolupráci. Učitel může podle mě pomoci rodině hlavně v tom, jak s dítětem mluvit, jak dítěti pomoci situaci zvládat, jak je podporovat. Někteří rodiče si ani neuvědomují, jak moc dítě rozvod může zasáhnout. Dětem je hlavně nejdůležitější vysvětlit a přesvědčit je o tom, že za rozvod rodičů nemohou oni. Dětem z rozvedených rodin mohou pomoci různí odborníci, specialisté nebo třeba jen návštěva PPP, ale to vše souvisí na spolupráci s rodiči, a zda jsou ochotni s odborníky spolupracovat.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Řekla bych, že takovou zkušenost nemám. Spíš se každá učitelka, se kterou jsem se blízko setkala, pokoušela dítěti porozumět a najít si k němu cestu.

Rozhovor č.9

Jak dlouho vykonáváte práci učitelky v MŠ?

7let.

Setkala jste se při své praxi s dětmi rozvádějících se, nebo rozvedených rodičů?

Ano.

Jak jste se o rozvodu dozvěděla?

Od rodičů samotných, eventuálně z doslechu.

Co pro Vás znamená informace o rozvodu?

Hlavou mi běží, jak rodina funguje, jaké vztahy panují mezi rodiči, jak oba přistupují k dítěti, zda-li si některý dítě např. „nekupuje“, kolik volného času s dítětem každý rodič tráví.

Jakou souvislost má informace o rozvodu k dalšímu přístupu k dítěti?

Přistupuji ke všem dětem stejně, nedělám rozdíly, nelituji. Je pravda, že intuitivně dítě více pozoruji.

Je/bylo poznat tuto rodinnou situaci na projevech dítěte? Jak?

Nebylo to poznat.

Mají tyto děti nějaké společné charakteristiky nebo způsoby chování?

Jak kdy, někdy bývají více mazlivé, ale to jsou občas všechny děti.

Existují nějaké společné potřeby dětí této skupiny, které jsou důležité v rámci MŠ?

Nemyslím si, že by nějaké společné potřeby tyto děti měly.

Existují nějaké vhodné způsoby naplňování těchto potřeb dětí v rozvodu v MŠ?

Nemyslím si.

Jak vy s nimi pracujete? Co využíváte? Pokud by se dalo říct, co většině dětí pomáhá v MŠ, co by to bylo? Jak jsem již zmínila, přistupuji ke všem dětem stejně, nikoho neprotěžuji ani nikoho zbytečně nelituji.

Co Vám pomáhá v práci s dětmi z rozvádějících se/rozvedených rodin. Popřípadě kdo?

Zařazujeme rozhovory s dětmi v komunitním kruhu, společně hledáme řešení modelových situací, pokud je potřeba, zařazuji individuální přístup.

Setkala jste se s přístupy nebo způsoby jednání učitelky v MŠ, které jsou nevhodné?

Ne.